

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКА АКАДЕМІЯ»

Факультет соціальних наук та соціальних технологій

кафедра політології

**Громадські коаліції, мережі та суспільно-політичні рухи: боротьба
українського суспільства за реформи.**

дипломна робота
на здобуття академічного звання бакалавра політології
студента Мельника Мар'яна Івановича

Науковий керівник
Доцент, кандидат політичних наук, Яковлєв М.В.

Робота допущена до захисту в ДЕК рішенням кафедри політології
протокол №_____від _____ 202_ р.

Завідувач кафедри_____

Київ – 2020 р.

Зміст

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРІЇ ВЗАЄМОДІЇ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОГО РУХУ ТА УРЯДУ: ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТЬ ТА ОСНОВНИХ ПОЛОЖЕНЬ	7
1.1 Зв'язок модернізації та соціальної мобілізації.....	7
1.2. Організаційний та інтерактивний підходи в дослідженні суспільно-політичних рухів.	8
1.3. Американська та європейська школи дослідження рухів.....	11
1.4. Типологія й етапи розвитку рухів	14
РОЗДІЛ 2. МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СУСПІЛЬНО- ПОЛІТИЧНИХ РУХІВ В ПОЛІТИКО-ІНСТИТУЦІЙНИХ ВІДНОСИНАХ.	17
2.1. Фрейм-аналіз суспільно-політичних рухів	17
2.2. Мережевий підхід до вивчення суспільно-політичних рухів.....	18
2.3. Концепція медіатора в політико-інституційних відносинах	20
Моделі і структури політико-інституційних відносин.....	21
2.4. Залізна клітка лібералізму і дискурс-аналіз її значень.....	25
РОЗДІЛ 3. БОРОТЬБА ЗА РЕФОРМИ В УКРАЇНІ У 2014-2019 РОКАХ.....	29
3.1 Євромайдан як політика незгоди та зародження суспільно-політичного руху за реформи	29
3.2. Дискурс-аналіз залізної клітки лібералізму сформованої рухом.....	36
3.3 Колективна ідентичність руху	40
3.4. Реанімаційний пакет реформ як мережевий суб'єкт: етап бюрократизації.....	41
3.5 Суспільно-політичний рух за реформи як медіатор в політико-інституційних відносинах	44
Результати діяльності руху	51
3.6. Згорання суспільно-політичного руху за реформи	53
3.7. Послаблення ролі медіатора й виникнення нової політичної мережі	55
ВИСНОВКИ	59
ДОДАТКИ	62
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ.....	66
АНОТАЦІЯ	77

ВСТУП

Актуальність. Період від 2014 до 2019 років був часом безпрецедентної кількості реформ в Україні за час її незалежності. Попри значний опір, чимало було досягнуто. Такі зміни були уможливлені структурою політичних можливостей та рядом інших факторів, серед яких співпраця та активна діяльність численних національних та закордонних організацій, індивідів, інституцій задля просування реформ. Оцінюючи цей період можна сказати, що їх діяльність набрала форми суспільно-політичного руху. В соціальних науках дослідження рухів значною мірою цікаві з точки зору їх спроможності впливати на політичні та соціальні зміни. В роботі показано, що саме ця форма була ключовою, щоб уможливити певні суспільні зміни, адже пропонує такі організаційні структури та стратегії, що значно посилюють недержавних акторів у протистоянні більш потужним і переважаючим елітам. Діяльність цього руху цікава нам, адже його практики, стратегії, механізми діяльності та організаційні структури можуть стати суспільним надбанням і використовуватись надалі з метою здійснення суспільно-важливих змін у країні. Рухові вдалось побудувати мережу, координувати дії, стати медіатором у політико-інституційних відносинах. Це все принесло чимало плодів у вигляді прийнятих законів. Таким чином, це може бути моделлю успішного функціонування рухів за реформи.

Однак, успіх руху доволі обмежений, а результати його діяльності не очевидні. Тому ця робота покликана відповісти на питання «Як?». Тобто, як зародився цей рух, як діяв і яка його подальша доля, які фактори впливали позитивно на його результативність, а які негативно.

У роботі показано, що аспект мережування є ключовим для розуміння природи суспільно-політичного руху за реформи. Проте, щоб зрозуміти роль цього руху, потрібно ввести поняття медіатора. Рух виступає як медіатор в політико-інституційній взаємодії політичної системи України. Як медіатор йому вдається побудувати структуру суспільно важливих значень в межах якої вимушені діяти політики. Структура ця зветься «залізною кліткою лібералізму». Ця структура

задає формат взаємодії як із представниками національних урядів та міжнародних інституцій, так і з представниками громадянського суспільства України. Тим не менш, рух поступово згортається. Швидше, можна сказати, що він розсіюється. Його учасники переходять в інші види діяльності або входять у політику, діяльність деяких зводиться до певних власних адвокаційних цілей, а сам рух втрачає організованість. Проте важливо, що мережа все ж зберігається і на місце руху приходить нова політична мережа. При тому вона все ще є носієм тієї ж системи значень. Побічним наслідком цього стало те, що наразі роль медіатора в політико-інституційних відносинах залишається неповноцінно заповненою. Разом із послабленням ролі медіатора слабшає також і «залізна клітка лібералізму», наслідки чого можуть бути непередбачувані. Іншими словами, активізується боротьба дискурсів і, таким чином, Україна входить у дуже неспокійний конфлікт.

Узагальнюючи, в роботі продемонстровано, чому важлива наявність медіатора у суспільстві, чому рух це один із найкращих форматів функціонування медіатора і як досліджувати такі рухи.

Мета: розкрити роль та формат участі суспільно-політичних рухів та громадських коаліцій в процесах реформ в Україні

Завдання

- Розкрити поняття суспільно-політичного руху, громадської коаліції та основні пов'язані концепти
- Розробити методологічну концепцію медіатора як учасника політико-інституційних відносин донора та акцептора
- Ідентифікувати етап виникнення суспільно-політичного руху за реформи, створення громадської коаліції та подальші етапи еволюції
- Виокремити основні значення дискурсу суспільно-політичного руху за реформи
- Визначити мережевого суб'єкта руху, структуру організації руху та роль мережевої взаємодії

- З'ясувати наслідки діяльності руху за реформи й роль медіатора в політико-інституційних відносинах

Період дослідження: 2014-2019 роки

Об'єкт: суспільно-політичні рухи та громадські коаліції за реформи в Україні

Предмет: участь суспільно-політичних рухів та громадських коаліцій в процесах реформ в Україні

Методологія дослідження. У теоретико-методологічну базу роботи ввійшли положення Ш. Айзенштадта та М. Мінакова про модернізацію та її зв'язок із суспільно-політичними рухами. Відповідно в сфері рухів в основу дослідження лягли теорія політики незгоди Ч. Тіллі, Д. МакАдама та С. Тароу, теорія суспільно-політичних рухів та нових суспільно-політичних рухів М. Діані, деякі положення Дж. Д. МакКарті й М.Н. Зальд і, врешті, поєднання цих двох підходів, описане С. Філіпс.

В ході роботи було розроблено теоретичну концепцію медіатора в рамках моделі політико-інституційної взаємодії донора та акцептора розробленої М. Яковлєвим. Концепцію було доповнено через модель структури політичних можливостей в розумінні І. Гомзи, модель політичної медіації Е. Аманта, теорію конструктивістського інституціоналізму та модель «кошика для сміття» Дж. Дж. Олсена, Марча та М. Коена.

В якості конкретних методів дослідження було застосовано дискурс-аналіз, розроблений Е. Лаклау та Ш. Муф для аналізу риторичної рамки Д. Ріттера – «залізної клітки лібералізму». Крім того було застосовано фрейм-аналіз Р. Бенфорда та Д. Сноу для визначення етапу злиття. Дослідження проводилося через призму теорії мережевої влади М. Кастельса. Було застосовано елементи мережевого аналізу, що визначило й продемонструвало ефект рамкового поєднання згідно з фрейм-аналізом, мережевого суб'єкта й роль мережевої взаємодії.

Крім того, для виконання поставлених завдань було використано історичний метод для аналізу історичної еволюції суспільно-політичного руху за реформи,

описовий для опису діяльності руху та метод case-study для застосування описаних підходів та теорій в поясненні випадку.

Джерельна база дослідження складається із документів Реанімаційного пакету реформ (зокрема Дорожньої карти реформ та Хартії), публікацій засобів масової інформації, Facebook-подій з їх відкритими даними про організаторів подій (заходи, співорганізатором яких був Реанімаційний пакет реформ), публікацій науковців присвячених тематиці дослідження.

Мета та завдання визначили **структуру роботи**, що вміщає вступ, три розділи із підрозділами, висновки, список використаних джерел та літератури й додатки. Перший розділ роботи описує теоретико-методологічний аспект дослідження суспільно-політичного руху, суть другого розділу полягає в розробці концепції медіатора та описі теоретико-методологічного аспекту участі руху в політико-інституційних відносинах донора та акцептора, третій демонструє дієвість цього концепту для аналізу політико-інституційних відносин й описує діяльність руху, що спричиняє конкретні соціальні зміни.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРІЇ ВЗАЄМОДІЇ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОГО РУХУ ТА УРЯДУ: ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТЬ ТА ОСНОВНИХ ПОЛОЖЕНЬ

1.1 Зв'язок модернізації та соціальної мобілізації

У 2014 році Україна вступила у турбулентний період трансформацій. У суспільстві назріли великі очікування щодо соціальних, політичних, культурних змін. У випадку України під змінами ми розуміємо реформи в таких сферах як економіка, медицина, соціальне забезпечення та інше, але також і реформи політичної системи, системи правосуддя тощо. Іншими словами, це також етап модернізації. В класичному розумінні, модернізація — це процес трансформації суспільства від традиційного, сільського, аграрного до світського, міського, індустріального суспільства¹.

М. Мінаков визначає модернізацію як «довгий культурний глобальний процес утілення цінностей модерну в реальність». «Історія модернізації – це історія спроб, зривів і нових спроб утілення сучасного суспільства з його освітою, економікою та політикою і з його принциповим поділом всіх інтересів та способів їх обстоювання на приватні і публічні». Тобто поряд із модернізацією, присутня також демодернізація — «узасадничення таких суспільно-економічних відносин, де легітимним є обстоювати приватний інтерес публічними засобами, а публічні інтереси – приватними»². Там же він пише, що цей процес нероздільно пов'язаний із корупцією, яка є нічим іншим як використанням публічних інструментів для приватного збагачення. В період демодернізації корупція стає нормою. Період від початку 1990-их до початку 2010-их Мінаков називає часом демодернізації для пострадянського простору та України, зокрема. Слідуючи цій логіці, 2013 рік став початком масштабної боротьби українського суспільства і всередині українського суспільства за або ж проти модернізації. У своїй роботі

¹ Kumar K. Modernization [Електронний ресурс] / Krishan Kumar // Encyclopædia Britannica, inc.. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.britannica.com/topic/modernization>.

² Мінаков М. Рамки пострадянської демодернізації [Електронний ресурс] / Михайло Мінаков // КРИТИКА. – 2013. – Режим доступу до ресурсу: <https://krytyka.com/ua/articles/ramky-postradyanskoyi-demodernizatsiyi?page=3>.

«Модернізація: протест і зміна» Ш. Айзенштадт робить висновок, що протестні орієнтації є невід'ємною частиною процесу модернізації і що певний рівень соціальної мобілізації є необхідним для суспільного поступу в сторону модернізації³. Таким чином, в процесі модернізації країни він відводить важливу роль суспільно-політичним рухам. На прикладі деяких країн, що проходять етапи модернізації, Айзенштадт описав, що в ході модернізаційних процесів впливовість різних груп, які виступали з політичними вимогами, помітно зросла. За таких умов їх не можна було пригнічувати або ігнорувати, а навпаки, йшов пошук варіантів впорядкованої інтеграції подібних об'єднань в інституційну систему. Завдання держави полягає в розробці таких інституційних рамок, що дозволяли б агрегувати політичні запити і переводити їх в конкретні політичні кроки. Однак, формальні інститути, такі як центральні виконавчі, адміністративні і законодавчі органи, а також різні політичні партії, не спромоглися ефективно виконати ці завдання. В цьому полягала одна із причин зриву модернізації у досліджуваних країнах⁴. Дещо інакше склалася ситуація в Україні, завдяки винахідливості учасників суспільно політичного руху, про що буде йти мова нижче.

1.2. Організаційний та інтерактивний підходи в дослідженні суспільно-політичних рухів.

Суспільно-політичний рух термін пострадянський і він має свої відповідники в інших мовах. У західній англomовній літературі поширений термін «social movement» (суспільний рух). Його історія бере свій початок з XIX ст., коли Лоренц фон Штайн його вперше вжив⁵. Надалі термін здобув значну популярність серед інших науковців. Енциклопедичне визначення поняття звучить так: «Суспільний рух, слабо організована, але стабільна кампанія на

³ Mack R. W. Modernization: Protest and Change. by S. N. Eisenstadt / Raymond Mack. // American Journal of Sociology. – 1967. – №73.

⁴ Эйзенштадт Ш. Срывы модернизации / Шмуэль Эйзенштадт. // Неприкосновенный запас. – 2010. – №6.

⁵ Гомза І. Суспільно-політичні рухи : навчальний посібник/ Гомза Іван. - Київ : НаУКМА, 2018. - С. 10

підтримку суспільної мети, як правило, задля здійснення, або запобігання зміні структури чи цінностей суспільства. Хоча суспільні рухи різняться за розмірами, всі вони по суті є колективними»⁶. Таким чином це визначення звертає увагу на те, що рух є колективним, певною мірою організованим, тривалим в часі, але може бути спрямований як на зміну, так і на запобігання на змін.

Інше визначення, яке подають Дж. Д. МакКарті і М.Н. Зальд звучить лаконічніше, однак включає ще один важливий елемент — добровільне об'єднання. «Суспільні рухи — це добровільні об'єднання, які люди підтримують з метою здійснення змін у суспільстві. Використовуючи найширше визначення, соціальний рух включає всіх, хто в будь-якій формі підтримує загальні ідеї руху»⁷. І. Гомза пропонує розуміти під суспільно-політичним рухом «організаційну форму діяльності колективних акторів, яка спрямована на характер соціальної структури суспільства, політичні інститути, які її регулюють, чи культурні шаблони соціальної взаємодії»⁸. Це визначення є важливим для подальшої роботи, адже вводить політичні інститути у поле дослідження. Суспільно політичний рух за реформи в Україні 2014-2019 років ставив за мету саме зміну політичних інститутів.

В основі таких рухів лежить колективна дія, яку визначають як співпрацю «між індивідуальними акторами для досягнення цілей, що їх інакше як міжособистісною кооперацією досягнути неможливо»⁹. Тут важливий акцент саме на тому, що актори потребують одне одного.

Вивчення суспільно-політичних рухів як окремого напрямку почалося із 1973 року. З того часу розвинулись два основні підходи до розуміння природи суспільно-політичних рухів: організаційний та інтерактивний. За першим

⁶ Turner R. H. Social movement [Електронний ресурс] / R. H. Turner, N. J. Smelser, L. M. Killian // Encyclopædia Britannica, inc.. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.britannica.com/topic/social-movement>.

⁷ John D. McCarthy. The Trend of Social Movements in America:—Professionalization and Resource Mobilization/ John D. McCarthy, Mayer N. Zald // General Learning Press—1973—С. 3.

⁸ Гомза І. Суспільно-політичні рухи: навчальний посібник / Іван Гомза. — Київ: НаУКМА, 2018. — с.

12

⁹ Там само, с. 16

підходом М. Діані визначив три обов'язкові індикатори, притаманні суспільно-політичному рухові:¹⁰

1) Наявність конфлікту, тобто наявність певного соціального актора, що є об'єктом колективної дії мережі акторів і може сприйматися як опонент.

2) Неформальна природа зв'язків мережі. Тобто діяльність руху забезпечується не через офіційні членства і не через механізми внутрішнього регулювання, а через добровільну участь учасників. Таким чином не організація є основним джерелом ідентичностей.

3) Колективна ідентичність, «яка виходить за межі будь-якої конкретної події, а також дає можливість акторам поєднувати різні епізоди колективних дій»¹¹. Тобто передбачає спільну інтерпретаційну рамку всіх подій, явищ, процесів та соціальних акторів, і на основі якої формується колективна ідентичність учасників.

В цілому там же він визначає суспільно-політичний рух як *мережу неформальних взаємодій між численними індивідами, групами чи асоціаціями, які поділяють спільну колективну ідентичність і залучені в політичний або культурний конфлікт*.

Інтерактивний підхід розглядає суспільно-політичні рухи як один із видів політики незгоди. Поняття політики незгоди ввів Ч. Тіллі і згодом, разом із Д. МакАдамом та С. Тароу, вони концептуалізували повноцінно його, аби поєднати вивчення різних проявів політики незгоди (таких як суспільно-політичні рухи, повстання, революції, протести тощо) в одній дослідницькій парадигмі¹². У своїй роботі вони наводять таке визначення політики незгоди: *«епізодична, публічна, колективна взаємодія між тими, хто заявляє претензії та об'єктами цих претензій, коли (а) принаймні один уряд є заявником претензій, об'єктом претензій або стороною претензій і (б) вимоги, в разі їх реалізації, зачіпають*

¹⁰ Diani M. Social Movements and Networks: Relational Approaches to Collective Action (Comparative Politics) / M. Diani, D. McAdam., 2003. – p. 302

¹¹ Там само

¹² McAdam D. Dynamics of Contention / D. McAdam, S. Tarrow, C. Tilly. – Cambridge: Cambridge University Press, 2001.

інтереси щонайменше одного із заявників. Грубо кажучи, визначення стосується колективної політичної боротьби». Таким чином, політика незгоди виходить за межі конвенційної, інституціоналізованої політики (наприклад, партійна діяльність, вибори, референдуми тощо). Також варто зауважити, що як і в організаційному підході, тут присутній елемент конфліктності.

Отож, в парадигмі політики незгоди Чарльз Тіллі визначає суспільно політичний рух як «найбільш ефективно поєднання ненасильницьких тактик політики незгоди»¹³. Відповідно, така ефективність зробила цей вид політики незгоди найпопулярнішим. Це було обумовлено рядом історичних причин: розвитком транспорту, національного ринку та парламентаризму. Внаслідок цього, ареною соціально-політичного змагання стає столиця. Ці причини також призвели до неефективності розрізненого відстоювання різними групами своїх інтересів. Формат суспільно-політичного руху дозволяє сконцентрувати зусилля та ресурси і транслювати свої вимоги як загальнозначущі.

Можна узагальнити, що організаційний підхід звертає більше уваги на питання саме організаційного характеру, в той час як інтеракційний, на тактичні особливості явища. Поєднуючи два підходи суспільно-політичний рух можна розглядати як «організацію, учасники якої поділяють колективну ідентичність, здійснюють обмін ресурсами через неформальні мережі та беруть участь у соціальному конфлікті, використовуючи переважно ненасильницькі методи та публічно демонструючи такі якості учасників, як гідність, єдність, кількість і відданість справі»¹⁴.

1.3. Американська та європейська школи дослідження рухів

В науковому середовищі склалися дві основні школи вивчення суспільно-політичних рухів, які довгий час, фактично, не визнавали одна одну — американська та європейська. Проте, після десятиліть протистояння, на початку

¹³ Гомза І. Суспільно-політичні рухи: навчальний посібник / Іван Гомза. — Київ: НаУКМА, 2018. — с. 21

¹⁴ Гомза І. Суспільно-політичні рухи: навчальний посібник / Іван Гомза. — Київ: НаУКМА, 2018. — с. 24

90-их, ці школи почали зближатися. З'явилося розуміння, що їхні підходи можуть бути комплементарні.

Американська школа брала за основу вивчення рухів теорію мобілізації ресурсів з її раціонально-інструментальною логікою. Згідно з нею центральним об'єктом вивчення були організації суспільно-політичного руху (в науковій літературі загальноприйняте скорочення SMO — social movement organizations). Основним питанням у вивченні рухів було «як?». Тобто цікавило перш за все як рухи народжуються, розвиваються, зникають. Досліджували, зокрема, процес мобілізації та рекрутингу індивідів до організацій.

На противагу цьому, європейська школа (школа Нового суспільно-політичного руху — New Social Movement (NSM) school) зосереджувала увагу на значення і питання «чому?». Тобто дослідників цікавило чому виникають рухи, які ідентичності і цінності вони несуть. Вони звертали більше уваги на причини виникнення і вплив ідей, що несли зі собою рухи, аніж на процес конструювання ідентичностей або ж тактики і стратегії мобілізації тощо.

Новий підхід, який поєднує два попередні, визначає три основні характеристики суспільно-політичного руху.

По-перше, суспільно-політичний рух розглядається як диференційована, але взаємопов'язана мережа організацій. Міжорганізаційна мережа — це усі транзакції та відносини, іншими словами — зв'язки між суб'єктами певної сукупності населення. Мережа забезпечує солідарність руху, а також слугує каналом для передачі ідентичностей, репертуарів та фреймів у різних видах рухів¹⁵.

По-друге, суспільно-політичні рухи виробляють значення і, таким чином, формують реальність. В процесі постійної взаємодії формується та закріплюється колективна ідентичність¹⁶. Альберто Мелуччі розглядає

¹⁵ Diani M. Social Movements and Networks: Relational Approaches to Collective Action (Comparative Politics) / M. Diani, D. McAdam., 2003. — p. 261

¹⁶ Melucci A. Getting Involved: Identity and Mobilization in Social Movements," International Social Movement Research / Alberto Melucci. // International Social Movement Research. — 1988. — №1. — p. 342

колективну ідентичність як «результат цілей, ресурсів та обмежень, як цілеспрямовану орієнтацію, побудовану за допомогою соціальних відносин в межах системи можливостей та обмежень. Люди, що діють колективно, «конструюють» свою дію за допомогою «організованих інвестицій»¹⁷. Мережі зіштовхують між собою різних акторів і в процесі колективних дій та реінтерпретації певних норм та ідей, формується колективна ідентичність та фрейми. Структура мережі задає певні патерни для взаємодії і, таким чином, встановлює границі. Більше того, певні організації руху можуть цілеспрямовано за допомогою різних інструментів виробляти консенсус та формувати колективну ідентичність. Тому, значення можна розглядати як продукт дій та структури¹⁸. Цей погляд доповнюється думкою Ч. Тіллі про те, що наміри та ідентичності зрідка бувають унітарними та чіткими й зрідка передують діям. Він, як і Мелуччі, основну роль відводить відносинам та діям через які й формуються наміри та ідентичності¹⁹.

По-третє, організації руху є як політичними, так і соціальними акторами і тому їх вплив поширюється як на суспільство, так і на державу.

Таким чином, в межах цієї перспективи, суспільно-політичний рух розглядається як мережа з певною структурою, в рамках якої організації домовляються про значення через побудову колективної ідентичності²⁰.

¹⁷ Melucci A. The Process of Collective Identity / Alberto Melucci // *Social Movements and Culture* / Alberto Melucci. – Minneapolis: University of Minnesota Press, 1995. – P. 43.

¹⁸ Phillips S. D. Meaning and Structure in Social Movements: Mapping the Network of National Canadian Women's Organizations / Susan Phillips. // Cambridge University Press. – 2009. – №24. – p. 757.

¹⁹ Tilly C. Popular Contention in Great Britain 1758-1834 / Charles Tilly. – London: Paradigm Publishers, 2005. – 22 p.

²⁰ Krinsky J. Formations and Formalisms: Charles Tilly and the Paradox of the Actor / J. Krinsky, A. Mische. // *Annual Review of Sociology*. – 2013. – №39. – P. 12.

1.4. Типологія й етапи розвитку рухів

Загальноприйнятим в суспільних науках є розподіл рухів на два типи: реформаторські та революційні²¹. Попри суб'єктивність, він може бути досить корисний.

Під реформаторським, з одного боку, можна розуміти, що рух намагається здійснити суспільні зміни, покращити існуючий стан справ зберігаючи при тому існуючі цінності. З іншого боку, під реформаторським можна розуміти такий рух, що виступає за повільні еволюційні зміни у суспільстві.

Під революційним, з одного боку, можна розуміти такий рух, що виступає за радикальні перетворення у суспільстві (зміна ціннісної системи та засобів реалізації цінностей) і вважає себе носієм істинних цінностей на противагу тим, хто не підтримує рух. З іншого боку, під революційним рухом можна розуміти такий, що виступає за швидкі зміни у суспільстві.

Незалежно від типу, рух проходить чотири основні етапи розвитку: виникнення, злиття, бюрократизація та спад²².

1. Виникнення. На цьому етапі рух ще досить важко назвати повноцінним рухом, адже йому бракує організації. Але це етап поширення невдоволення та наростання невдоволення, яке поділяють багато окремих людей. Важливу роль відіграють організації, які вже на цьому етапі є носіями певних поглядів, своєрідним локомотивом руху, а учасники цих організацій є найпершими агітаторами.

2. Злиття. На цьому етапі рух набирає організованості. З'являється елемент лідерства і рух починає розробляти стратегії успіху. «Почуття невдоволення учасників руху набирає більш чіткого та визначеного характеру. Невдоволення перестає бути неузгодженим та індивідуальним; вона набирає тенденцію до

²¹ Turner R. H. Social movement [Електронний ресурс] / R. H. Turner, N. J. Smelser, L. M. Killian // Encyclopædia Britannica, inc.. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.britannica.com/topic/social-movement>.

²² Hopper R. D. The revolutionary process: A frame of reference for the study of revolutionary movements. / Hopper. // Social Forces. – 1950. – №28. – p. 270-280.

сфокусованості та колективності ... учасники руху починають усвідомлювати один одного»²³.

3. Бюрократизація. Іншими словами цей етап можна назвати формалізацією і характеризується він вищими рівнями організації та стратегій, що будуються через створення коаліцій. Коаліція – це тип стратегічних відносин, що утворюються тоді, коли різні сектори спільноти, держави чи нації об'єднуються задля створення можливостей, вигідних для усіх партнерів²⁴. Громадська коаліція передбачає об'єднання представників громадянського суспільства: громадських активістів, організацій, експертів тощо. Успішна коаліція – це інституціолізована структура взаємодії, що передбачає певні правила і процедури.

Цей етап є визначальний для довготривалого існування руху. Згодом стає все складніше підтримувати тривалу мобілізацію учасників руху і рухи все менше можуть покладатися на масові мітинги. Водночас, рух настільки підвищує поінформованість про свою діяльність, що необхідна узгоджена стратегія у всіх організацій-учасниць руху. Тому характерною рисою цього етапу є залучення оплачуваного штату працівників. Чи не найважливіше те, що на цьому етапі політична сила руху більша, ніж на попередніх етапах через більш регулярний доступ до політичних еліт. Зазвичай СПР, які не проходять етап бюрократизації, в кінцевому підсумку зникають, а їх вимоги залишаються невиконаними.

4. Згортання. Цей етап не означає повну невдачу соціальних рухів. Існує п'ять причин згортання рухів:

- репресії — за допомогою різноманітних засобів (інколи насильницьких) представники влади ліквідовують рух
- кооптація — лідери руху підкуплені владою, інтегруються у владні еліти, встановлюють такі зв'язки з ними, що зовнішні спостерігачі асоціюють їх вже із самою владою; рух стає залежним від центрального уряду

²³ Hopper R. D. The revolutionary process: A frame of reference for the study of revolutionary movements. / Hopper. // *Social Forces*. – 1950. – №28. – p. 273.

²⁴ Komorita S. S. Generality and validity of some theories of coalition formation / S. S. Komorita, D. D. Meek. // *Journal of Personality and Social Psychology*. – 1978. – №36(4). – P. 392–404.

- успіх — після досягнення основних цілей, зникають причини для подальшого існування, тому будь-який рух, зазвичай, шукає нові цілі, якщо перші було досягнуто

- невдача — відбувається через дві причини: 1) фракціонування — успіх руху призводить до його розширення, що ускладнює координацію та продукує все більше організаційної напруги, внаслідок чого рух може розділитися на декілька фракцій, кожна з яких буде дбати швидше про власні інтереси, ніж інтереси руху; 2) інкапсуляція — учасники стають все більш відданими руху, більш жорсткими у своїх ідеологічних позиціях (відбувається когнітивне звуження) і, ставлячи рух в центр свого життя, відкидають інших, менш відданих (можна сказати, що й менш радикалізованих)

- мейнстрім — цілі та ідеологія руху стають загальнобажаними й зникає потреба в підтримуванні діяльності руху, якщо його прагнення загальноприйнятні й загальноочевидні.

РОЗДІЛ 2. МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ РУХІВ В ПОЛІТИКО-ІНСТИТУЦІЙНИХ ВІДНОСИНАХ.

2.1. Фрейм-аналіз суспільно-політичних рухів

Фрейм-аналіз — це підхід до вивчення соціальних конструкцій реальності, що започаткував у 1974 році соціолог Е. Гофман (фрейм перекладається українською як рамка).

Досить скоро поняття фрейму і підхід набули популярності в наукових колах: серед психологів, економістів, політологів тощо. Окремого розвитку це поняття набуло серед дослідників суспільних рухів, які розглядають фреймінг (рамкування) як основу організаційної діяльності. Цілеспрямоване використання фреймів виконує важливу функцію мобілізації прихильників і послідовників. Зокрема, через процес поєднання індивідуальних та організаційних фреймів (вирівнювання фреймів)²⁵.

І. Гомза наводить визначення, що «фреймінг (framing), або рамкування — це конструювання особливих рамкових інтерпретацій, які спрощують діяльність і збільшують ефективність суспільно-політичних рухів. Зрештою, фрейм-аналіз — це особлива методологія дослідження, що вивчає, які рамкові інтерпретації конструює суспільно-політичний рух і чи вони резонують з уявленнями соціального резервуару»²⁶.

Значний вклад у розвиток фрейм-аналізу зробили Р. Бенфорд і Д. Сноу, особливо в контексті суспільно-політичних рухів. Через фрейм-аналіз вони пояснили яким чином різні суспільно-політичні рухи використовують і видозмінюють фрейми для більш ефективного досягнення своїх цілей²⁷. У цій роботі автори наводять чотири типи роботи з фреймами, однак в межах цієї

²⁵ Shaw E. Frame analysis [Електронний ресурс] / Emily Shaw // Encyclopædia Britannica, inc.. — 2013. — Режим доступу до ресурсу: <https://www.britannica.com/topic/frame-analysis>.

²⁶ Гомза І. Суспільно-політичні рухи: навчальний посібник / Іван Гомза. — Київ: НаУКМА, 2018. — с. 102

²⁷ Frame Alignment Processes, Micromobilization, and Movement Participation / D. A. Snow, E. B. Rochford, S. K. Worden, R. D. Benford. // American Sociological Association. — 1986. — №51. — p. 464–481.

роботи особливу увагу варто звернути на перший тип — поєднання рамкових інтерпретацій (frame bridging). Під цим процесом автори мають на увазі «поєднання двох або більше ідеологічно узгоджених, але структурно непокінаних фреймів щодо певного питання або проблеми»²⁸. Цей тип роботи з рамковими інтерпретаціями найважливіший у цьому дослідженні, адже, згідно із концепцією, таке поєднання рамкових інтерпретацій може відбуватися не лише на рівні відносин організація-індивід, але й на організаційному рівні між двома організаціями в межах однієї сфери. Врешті, таке поєднання приводить до утворення спільної «домінантної рамки» (master frame). «Це поєднання здійснюється головним чином за рахунок організаційного охоплення та поширення інформації через міжособистісні чи міжгрупові мережі, ЗМІ... Останніми роками можливостям та перспективам рамкового поєднання (frame bridging) посприяла поява «нових технологій», а саме комп'ютеризації списків учасників або підписників...»²⁹.

Теорія мобілізації ресурсів розглядає політику незгоди як добре сплановані дії з метою досягнення певних колективних цілей³⁰. Дослідники Євромайдану розглядають його як суспільно-політичний рух, що вилився у повноцінну політику незгоди. Надалі у роботі буде йти мова про те, що ці події, ця політика незгоди, мала своє продовження у формі суспільно-політичного руху за реформи в наступні 5 років.

2.2. Мережевий підхід до вивчення суспільно-політичних рухів

В контексті мережевого суспільства Маріо Діані пропонує оновлену програму дослідження рухів³¹. Він пропонує звертати увагу не на певні властивості і характеристики окремих організацій, не на конкретні предмети конфлікту, а

²⁸ Frame Alignment Processes, Micromobilization, and Movement Participation / D. A. Snow, E. B. Rochford, S. K. Worden, R. D. Benford. // American Sociological Association. — 1986. — №51. — p. 467

²⁹ Frame Alignment Processes, Micromobilization, and Movement Participation / D. A. Snow, E. B. Rochford, S. K. Worden, R. D. Benford. // American Sociological Review. — 1986. — №51. — P. 468

³⁰ McCarthy J. D. Resource Mobilization and Social Movements: A Partial Theory / J. D. McCarthy, M. N. Zald. // American Journal of Sociology. — 1977. — №82. — P. 1212–1241.

³¹ Diani M. Simmel to Rokkan and Beyond: Towards a Network Theory of (New) Social Movements / Mario Diani. // European Journal of Social Theory. — 2000. — №3. — P. 387–406.

перш за все на природу зв'язків між акторами, на певні патерни взаємодії. Більше уваги потрібно приділяти дослідженню попереднього досвіду активістів, їхніх теперішніх і минулих членствах, персональних зв'язках. Розглядаючи організації потрібно розглядати альянси та опозиції які їх стосуються. Також які є зв'язки між організаціями, чи перетинаються їх членства.

Наступними кроками він пропонує шукати як саме розвиваються зв'язки між акторами. Чи відтворюють вони старі кліважі (в термінах Роккана) чи формують нові. Загалом він пропонує звернути увагу на структурні процеси, що можуть сприяти консолідації зв'язків і солідарності серед активістів руху.

В цілому, підхід Діані звертає увагу на мережеві характеристики рухів, як одні із ключових аспектів в їх дослідженні.

Мануель Кастельс пішов ще далі і розробив мережеву теорію влади. Згідно з автором світ дійшов до точки неповернення, яка полягає в тому, що відбувся не просто зсув влади у світі, але власне підхід до влади як такої. В сучасних умовах зростає ціна питання включеності чи виключеності з мережі. Відповідно, новий розподіл світу відбудеться за ознаками включеності та виключеності у світові мережі (чи то інформаційні, чи то економічні, чи то соціальні). Врешті «виявитися виключеним [з мережі] — це все одно, що опинитися приреченим на маргінальність»³². Потужної влади набуває той, хто формує внутрішні стандарти мережі для її компонентів, правила входу і виходу з мережі, правила зовнішньої взаємодії. Велику роль грає поєднання та забезпечення взаємодії різних мереж через узгодження цілей та поєднання ресурсів. Більше того, «...в багатьох випадках самі мережі є тими, хто утримує владу, власне, підмережі мереж, що організовують суспільство. Не абстрактні, несвідомі мережі, ані автомати, а люди організовані навколо своїх проектів і інтересів. Зауважте, що вони не є окремими акторами (окремими особами, групами, класами, релігійними лідерами або політичними лідерами), оскільки здійснення влади в мережевому суспільстві вимагає складного комплексу спільних дій, що виходить за межі

³² Кастельс М. Галактика Интернет: Размышления об Интернете, бизнесе и обществе / М. Кастельс. – Екатеринбург: У-Фактория, 2004. – 208 с. – (Академический бестселлер).

альянсів, щоб стати новою формою суб'єкта — мережевим суб'єктом»³³. Як побачимо далі, Реанімаційний пакет реформ якраз і є таким впливовим мережевим суб'єктом, в межах мережі СПР, і формує навколо себе певну мережу взаємозв'язків.

2.3. Концепція медіатора в політико-інституційних відносинах

Щоб зрозуміти рух за реформи необхідно зрозуміти природу інституційних змін (враховуючи твердження Айзенштадта про роль соціальної мобілізації у процесі модернізації). М. Яковлев підсумував та генералізував напрацювання науковців у цій сфері. Він виділяє чотири основні групи до дослідження явищ політико-інституційного обміну: навчання політиці, конвергенція політики, трансплантація політики та інтеграція політики. У кожному з цих процесів можна виділити двох акторів взаємодії, яких, відповідно, можна поділити на дві групи: донорів та акцепторів. «У процесах політико-інституційної взаємодії донором є актор або інституція, що надає інформацію про принципи і механізми функціонування своїх програм політики, про структури чи окремі складові своєї інституції або свої способи чи моделі розв'язання проблем політики. Акцептором є актор чи інституція, яка одержує, приймає і використовує цю інформацію у своїй діяльності. Процеси поширення політики, навчання політиці та інституційної трансплантації є процесами взаємодії між донорами та акцепторами»³⁴.

Проте, в межах цієї роботи я пропоную ввести поняття медіатора. Під медіатором я розумію певного актора або мережу акторів, що утворюють мережевого актора (суб'єкта), що є посередником між донором та акцептором. Роль медіатора полягає в тому, щоб сприяти (в деяких випадках перешкоджати) передачі інформації та подальшому її застосуванню. У статті М. Яковлев

³³ Castells M. A. A Network Theory of Power. / M. A. Castells // International Journal of Communication. — 2011. — №5. — P. 776.

³⁴ Яковлев, М. В. Дослідження процесів політико-інституційної взаємодії: концептуалізація понять [Текст] / М. В. Яковлев // Наукові записки Національного університету "Києво-Могилянська академія". Політичні науки. — 2008. — Т. 82. — С. 69-73.

зазначає, що Д. П. Доловіц та Д. Марш розробили власну теоретичну модель в межах якої визначили такі категорії учасників цього процесу: обрані представники влади, політичні партії, бюрократи / державні службовці, групи тиску, політичні експерти, транснаціональні корпорації, «мозкові центри», наднаціональні урядові та неурядові інституції та консультанти. З цього переліку акторів до групи медіатора можна віднести групи тиску, експертів, неурядові інституції, «мозкові центри» (в деяких випадках). Слідуючи логіці цього дослідження, суспільно-політичні рухи можна розглядати як медіатора у політико-інституційній взаємодії.

Послугуючись концепціями донора, медіатора та акцептора, можна перейти до наступного кроку побудови аналітичної робочої рамки.

Моделі і структури політико-інституційних відносин

1) Структура політичних можливостей

Вслід за І. Гомзою, я буду розглядати структуру політичних можливостей як підхід до вивчення політичних процесів, який, зокрема, буде корисний для пояснення діяльності медіатора (СПР за реформи) в політико-інституційних відносинах. «Структура політичних можливостей — це наукова модель, яка пов'язує причинно-наслідковим зв'язком прояви політики незгоди та мобілізацію з екзогенними чинниками»³⁵. Серед цих чинників найважливіші саме політичні: політичний режим, державний устрій, виборче право, роль і вага силових структур, консолідованість еліт тощо. Структура політичних можливостей відображає рівень чутливості політичного режиму до вимог суспільства. Як відомо, за дуже не чутливого, не сприйнятливого, репресивного режиму політика незгоди майже не проявляється, адже її придушують³⁶. Натомість, за помірної чутливості вона проявляється особливо активно і, часто,

³⁵ Гомза І. Каталітична мобілізація радикальних українських націоналістів у добу Другої Польської республіки: вплив структури політичних можливостей. / Іван Гомза. // Україна Модерна. — 2013. — №20. — С. 154

³⁶ Eisinger P. K. The Conditions of Protest Behavior in American Cities / Peter Eisinger. // The American Political Science Review. — 1973. — №67. — P. 14

в неконвенційний спосіб (із застосуванням насильства). За досить толерантного та чутливого режиму, основні соціально-політичні питання вирішуються конвенційним шляхом. Відповідно, зростання політичного плюралізму, зменшення репресій, деконсолідація еліт та інші чинники напряду співвідносяться із чутливістю режиму — відкритістю або закритістю структури політичних можливостей. Однак, так само змінюватись може й суб'єктивне сприйняття політичних можливостей. Д. МакАдам називає це когнітивним звільненням або, іншими словами, вірою в ефективність колективної дії³⁷. Тобто якщо серед учасників руху зростає суб'єктивне враження про колективну силу руху, то учасники вбачають для себе більші політичні можливості. Якщо політична опозиція послаблюється, в учасників руху може посилюватися відчуття ефективності діяльності і, відповідно, колективної сили руху. Це в свою чергу заохочує їх використати ці політичні можливості як для реалізації цілей, так і для мобілізації ресурсів (включно з мобілізацією нових учасників)³⁸.

Отож, можна підсумувати, що структура політичних можливостей відображає відкритість акцептора до впливу медіатора. Закрита структура потенційно може взаємодіяти з донором, але буде всяко придушувати участь медіатора у цих взаємовідносинах. Якщо медіатор, проінтерпретувавши наявну політичну ситуацію, вважатиме, що він позбавлений сили (колективна сила руху мізерна), то його участь у цих взаємовідносинах теж буде виключена через недоцільність.

2) Модель політичної медіації

Модель політичної медіації споріднена з моделлю структури політичних можливостей і доповнює її³⁹. За цією моделлю суспільно-політичні рухи мають меншу можливість впливати на політичні наслідки своєї діяльності, ніж на вибір стратегії чи колективної ідентичності. Це зрозуміло, адже врешті всі рішення

³⁷ McAdam D. Cognitive Liberation / McAdam. // The Wiley-Blackwell Encyclopedia of Social and Political Movements. – 2013.

³⁸ McAdam D. Political Process and the Development of Black Insurgency, 1930-1970 / Doug McAdam. – Chicago: University of Chicago Press, 2010. – 346 с. – (University of Chicago Press).

³⁹ Amenta E. Political Mediation Model / Amenta. // The Wiley-Blackwell Encyclopedia of Social and Political Movements. – 2013. – С. 1–4.

проходять через тих, хто приймає рішення (акцептор) і певною мірою викривляються. У цьому розумінні вплив є політично опосередкованим.

Важливим аспектом моделі є те, що певні стратегії і мобілізаційні структури є більш або менш успішними за певної структури політичних можливостей. Отже, немає універсальних дієвих стратегій та механізмів, їх потрібно завжди пристосовувати до відповідного контексту.

Тим не менш, незалежно від контексту, державні актори повинні розглядати рух як такий, що спроможний сприяти або серйозно завадити втіленню його цілей. Дуже часто це основний фактор, що визначає впливовість руху. Тобто інституційні актори повинні бачити вигоду для себе в тому, щоб допомогти учасникам руху.

Модель політичної медіації вводить поняття напористості на противагу стандартному розподілу на інституційні/неінституційні стратегії. Напористість передбачає все більші санкції і найбільша напористість включає колективну інституційну дію.

- Санкції передбачають загрозу зростання або зменшення певної вигоди для політичних акторів.
- Колективна інституційна дія передбачає мобілізацію багатьох різних людей, що працюють в різних напрямках, для того, щоб продемонструвати, що чимало людей зацікавлені у вирішенні певного питання.

Якщо політичний режим загалом підтримує ідеї руху, то для останнього буде достатньо лиш символічних акцій протесту для здійснення впливу. В протилежному випадку, за відсутності підтримки з боку представників влади, рух повинен застосовувати більш напористі стратегії.

Крім того, важливим аспектом є те, що у випадку, коли певне питання вже входить у політичний порядок денний, для учасників руху треба зробити значно менше, щоб бути впливовими. З іншого боку, якщо питання вже на порядку денному, то потрібно його там втримати, вплинути на його конкретний зміст та забезпечити достатню підтримку для вирішення цього питання. Для цих завдань недостатньо тепер лише мобілізувати нових учасників руху. За

найсприятливішим сценарієм, актори рухи стануть частиною бюрократичної системи й будуть реалізовувати ті ідеї та політики, які сповідує рух, володіючи серйозними важелями впливу. За більш вірогідного, але все ще сприятливого варіанту, місця бюрократів займуть віддані справі професіонали з чітко визначеною місією, цілі яких часто можуть співпадати з цілями руху. За несприятливого сценарію, ці місця займуть представники, що є опозиційними до руху, або ж призначення на посади відбувалося під патронажем інших впливових акторів й ці позиції дуже політизовані і ці посадовців до того ж не є експертами у відповідній сфері.

3) Конструктивістський інституціоналізм

Конструктивістський або ж дискурсивний інституціоналізм звертає особливу увагу на соціально-сконструйовану природу структури політичних можливостей⁴⁰. Ця теорія пояснює динаміку соціальних змін через посередництво дискурсу. Дискурс виконує комунікативну функцію і створює механізм для досягнення консенсусу щодо норм та цінностей між різними акторами. Таким чином, комунікативна дія (публічні висловлювання, постулювання, декларації та інше) може спричиняти соціальні зміни. Комунікативна дія – основна функція медіатора.

4) Модель «кошика для сміття»

У 1972 році Олсен, Марч та Коен розробили модель «кошика для сміття» для аналізу організаційного вибору⁴¹. Модель передбачає, що в суспільстві завжди присутні три потоки: проблеми, рішення цих проблем і ті, хто приймають ці рішення. Усі ці три потоки є незалежними один від одного, але в певний момент вони можуть зійтися в одному місці в один час (в кошику) і цей момент зветься — можливість вибору. Цей підхід певною мірою відповідає поділу акторів у політико-інституційній взаємодії на донорів, медіаторів та акцепторів. Однак,

⁴⁰ Hay C. Constructivist Institutionalism / Colin Hay. // The Oxford Handbook of Political Institutions. – 2008.

⁴¹ Cohen M. D. A garbage can model of organizational choice / M. D. Cohen, J. G. March, J. P. Olsen. // Administrative Science Quarterly. – 1972. – №17. – С. 1–25.v

для повної відповідності його потрібно модифікувати. Таким чином, визначимо вужче ці три потоки, застосовуючи згадані концепти.

- Проблеми, які артикулюють певні групи населення. Вони наполягають на їх вирішення, шукають варіанти вирішення, шукають підтримки серед інших груп населення або за межами країни. Цей пункт характеризує діяльність *медіаторів* в політико-інституційних відносинах.
- Рішення, які можуть бути запозичені у *донорів*. Відповідно, мова йде про держави (моделі яких інші держави можуть наслідувати, міжнародні інституції (вимоги МВФ щодо прийняття того чи іншого закону) тощо.
- Ті хто приймають рішення або, іншими словами, *акцептори*. Мова йде про осіб, що наділені конкретними повноваженнями і представляють певні державні інституції.

2.4. Залізна клітка лібералізму і дискурс-аналіз її значень

Д. Ріттер розробив теорію залізної клітки лібералізму (далі ЗКЛ). Згідно з нею, тісні зв'язки певної держави із ліберальними державами (США, країни ЄС та інші) утворюють певну рамку в межах якої функціонує режим. Подекуди це може бути фасадна рамка з показовими та неефективними демократичними інститутами (наприклад, гібридні режими, як от конкурентний авторитаризм). В інших випадках це може бути формальна декларація слідування певним принципам (наприклад, Радянський Союз, який підписав Гельсінську декларація, серед яких зобов'язання щодо дотримання прав людини). В своїй роботі автор зосереджується перш за все на трьох кейсах: Іран, Туніс, Єгипет. В кожній з цих країн відбулися ненасильницькі революції. Кожна з цих країн також була дуже тісно пов'язана із ліберальними державами. Таким чином, в критичний момент відбулося дві речі: влада не застосували насилля проти протестуючих, а населення вбачала політичні можливості від участі в протестах (модель структури політичних можливостей дозволяє краще зрозуміти цю ситуацію).

ЗКЛ водночас як стримує владу від насильства, так і відкриває структуру політичних можливостей. Врешті, ключем до розуміння ЗКЛ є поняття дискурсу. Як пише Даніель Ріттер, *«в кінцевому результаті, дискурс, зосереджений на таких ідеалах, як демократія і права людини, досяг консенсусу між державою та суспільством в кожній з країн [Іран, Туніс, Єгипет], сформувавши риторичний контекст — залізну клітку лібералізму (ICL) — , в якій ненасильницькі дії стали дуже потужною стратегією опозиції»*⁴².

Згідно з концепцією дискурсу Лаклау та Муффа, все соціальне — продукт дискурсивних процесів⁴³. Згідно з постструктуралістською теорією, дискурс формує соціальний світ за допомогою значень⁴⁴. Кожен дискурс — це відмінний спосіб спілкування та бачення соціального світу. Дискурс — це тимчасова закритість, що не означає, що він таким буде завжди. Якщо значення можуть мінятися, то структура не є визначеною, отже відбувається боротьба. Завжди є потенціал до його зміни. Проте це має зовсім інший вигляд у дискурсивному вимірі. По суті, певні події, як і фізичні об'єкти, не володіють значеннями. Їх їм приписують люди через дискурси. Камінь може бути знаряддям, а може бути й витвором мистецтва — це залежить від дискурсивного контексту в якому він розглядається. Певні події набирають щораз інших значень та іншого вигляду в залежності від дискурсивного контексту. Ціль дискурсу — прибрати двозначності, зафіксувати конкретні значення за певними словами, що й породжує конфлікт дискурсів. Як наслідок, перевага одного дискурсу зафіксує певне значення в мові і таким чином нав'яже свою точку зору. Оскільки кожна людина проживає у рамках певних дискурсів, то боротьба дискурсів — це боротьба за думки людей і за соціальну організацію суспільства в цілому. Проте, дискурс не може бути повністю сформованим, тому він завжди перебуває в

⁴² Ritter D. R. The Iron Cage of Liberalism: International Politics and Unarmed Revolutions in the Middle East and North Africa / Ritter. — Oxford: Oxford University Press, 2015. — 211 p.

⁴³ Laclau E. Hegemony and Socialist Strategy: Towards a Radical Democratic Politics / E. Laclau, C. Mouffe. — London: Verso, 2001. — 198 p.

⁴⁴ Филлипс Л. Д. Дискурс-анализ. Теория и метод / Л. Д. Филлипс, М. В. Йоргенсен. — Харків: Гуманитарный центр, 2008. — С. 336

конфлікті з іншими дискурсами за можливість визначати реальність відмінну від інших.

Автори побудували теорію дискурс-аналізу, за якою можна також проаналізувати «залізну клітку лібералізму». Вони вводять поняття «артикуляції» — встановлення відношень між знаками, що визначає їхній зміст у цьому контексті. Це, по суті, будь-яка практика, котра встановлює відношення між елементами таким чином, що їх ідентичність змінюється. Таким чином, структурна єдність, що виникає внаслідок процесу побудови взаємовідношень значень, тобто артикуляцій, називається дискурсом.

Таким чином вибудовується структура взаємопов'язаних значень з відповідним змістом, які не можуть суперечити одні одним. Всі знаки в дискурсі — моменти в системі, тобто значення кожного знаку визначено їх відношенням до інших знаків. Вони є вузлами в риболовецькій мережі, а кожен вузол пов'язаний ще з декількома іншими. Кожен знак зафіксований як момент і його значення виключає інші можливі трактування чи іншу структуру зв'язків між знаками. Ці значення є фіксованими і сприймаються завжди однаково в межах дискурсу. Можливість трактування певних значень в інший спосіб є обмеженою. Тому дискурс — це обмеження. Вживання іншого значення є виходом за рамки дискурсу, що породжує конфлікт. Центральним же поняттям є *вузлова точка* — привілейований знак, навколо якого упорядковуються і набувають своє значення інші знаки. Структура дискурсу формується завдяки частковій фіксації значень навколо деяких вузлових точок від яких вибудовується система знаків. Також вузлова точка може бути й є елементом, тобто знаком, чиє значення ще не є зафіксованим, але є полісемічним — має чималий потенціал значень. Елементи, відкриті для приписування їм різних значень вважаються змінними знаками, що відноситься до боротьби різних дискурсів за встановлення значення найбільш важливих знаків. Дискурс намагається перетворити елементи в моменти і повністю обмежити полісемію знаків, тобто відбувається перехід від елементів до системи фіксованих моментів.

Відправною точкою теорії дискурсу Лаклау та Муфф стало те, що ми будуємо *об'єктивну реальність* шляхом формування значень в дискурсі. *Об'єктивне* — те що сприймається як дане і незмінне. Встановлюється вона внаслідок політичної боротьби, коли одні значення впроваджуються, а альтернатив більше немає, тобто зникає конкуренція дискурсів. Саме цей процес формування *об'єктивної реальності* і повинен бути метою аналізу. Проте, єдиного домінантного дискурсу немає і, як наслідок, досліджуючи конкурентний зміст значень змінних знаків, ми поступово виявляємо боротьбу навколо значень. Отож, проблема полягає в тому, які знаки є об'єктами боротьби між дискурсами, тобто є змінними знаками, а які є фіксованими, тобто є моментами. З цього випливає, що мета аналізу в тому, аби зрозуміти як створюється дійсність в якій ми проживаємо і яка є альтернативна дійсність. Тобто зрозуміти яку об'єктивну реальність намагається сформувати дискурс, що це за реальність і в чому полягає її суть. Теорія дискурсу Лаклау та Муфф пропонує зосередитися на конкретних мовних висловлюваннях при *артикуляції* і на тому, які значення вони встановлюють. Який дискурс вони формують або як вони «перевизначають» вже існуючий дискурс.

РОЗДІЛ 3. БОРОТЬБА ЗА РЕФОРМИ В УКРАЇНІ У 2014-2019 РОКАХ

3.1 Євромайдан як політика незгоди та зародження суспільно-політичного руху за реформи

Українське суспільство пройшло через декілька революцій або ж великих масових рухів, що проявилися як політика незгоди. Загальновживаними термінами є Помаранчева революція (2004 року) та Революція гідності або ж Євромайдан (2013-14 рр.). Останні події називають по-різному: революцією, протестами, повстанням. Я буду притримуватися в подальшому погляду І. Гомзи на ці події, як на прояв політики незгоди⁴⁵.

Згідно із Тарасом Кузьо «Помаранчева революція не спромоглася змінити Україну, тим самим породивши контрреволюцію і другу революцію»⁴⁶. Подальший його прогноз такий, що без впровадження повноцінних реформ Україну чекає третій цикл суспільного розчарування, стагнація, контрреволюція і, нарешті, ще одна революція.

Після першої революції суспільство вже перебувало у стані зневіри, а рейтинг Віктора Ющенка, обличчя цієї революції, обвалився і на чергових виборах у 2010 році він набрав 5.45% голосів, закономірно не пройшовши у наступний тур⁴⁷. Період президентства Ющенка потребує окремого аналізу, однак вже зараз можна стверджувати, що на той час був запит на зміни, однак не було організованого руху з боку громадянського суспільства. У період президентства Віктора Януковича в Україні поступово наростала протестна активність, однак вона носила швидше спорадичний ситуативний характер і не організований характер. Чимало дій Президента викликали обурення серед українців: Зміни

⁴⁵ Gomza I. A. Contentious Politics and Repertoire of Contention in Ukraine: the Case of Euromaidan / Gomza. // *Магістеріум. Політичні студії* – 2014. – №58. – С. 55–61.

⁴⁶ Kuzio T. Oligarchs, the Partial Reform Equilibrium, and the Euromaidan Revolution / Taras Kuzio // *Beyond the Euromaidan: Comparative Perspectives on Advancing Reform in Ukraine* / Taras Kuzio. – Stanford: Stanford University Press, 2016. – P. 199.

⁴⁷ Про результати голосування у день виборів Президента України 17 січня 2010 року та про прийняте Центральною виборчою комісією рішення за цими результатами [Електронний ресурс] // *Законодавство України*. – 2010. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001359-10>.

Конституції на користь посилення повноважень президента (вересень 2010 р.), запровадження вкрай суперечливих податкових змін для малого бізнесу (осінь 2010 р.), ув'язнення лідера опозиції Тимошенко (серпень 2011 р.) тощо. Тим не менше, загальноприйнятою була думка, що українці настільки розчарувалися в незадовільних результатах Помаранчевої революції, що широкомасштабні антиурядові колективні акції були неможливі. На думку І. Гомзи та Н. Коваль, ряд причин ставав на заваді виявленню суспільного невдоволення у формі масового протесту. Ключовою причиною можна назвати деклароване прийняття Януковичем курсу євроінтеграції з використанням відповідної риторики. Схоже було, що це принесло певний консенсус українському суспільству, яке було готовим пробачити Януковичу його надмірності в обмін на євроінтеграцію. Це, як наслідок, спричинило нездатність політичної опозиції мобілізувати громадян, адже позбавило основної політичної зброї, обмеживши арсенал апелюванням до незаконного ув'язнення Тимошенко. Відмова від цього курсу у листопаді 2013 року поклала початок масовим протестам, що врешті вилилися у події, відомі як Революція гідності або Євромайдан⁴⁸. Подальший розвиток подій привів до ескалації конфлікту, до жорстких протистоянь населення та уряду (зокрема поліції та загонів спецпризначення), розстрілу протестувальників і, врешті, втечі Януковича і падіння його режиму.

В подальшому автори доводять, що основним поштовхом до участі у цих подіях став «емоційний шок»: побиття студентів Беркутом, відмова від підписання Угоди про Асоціацію і, як наслідок, бажання змінити владу. В цьому контексті, однак, важливим є той факт, що перша хвиля протестувальників вийшла з вимогою змін. Попри те, що масовості протести набрали саме внаслідок побиття, питання змін в країні, як політичних та економічних, залишалося центральним протягом всіх подій Євромайдану. Угода про Асоціацію не була цінна сама по собі, але була уособленням змін та прогресу, на які очікувало

⁴⁸ Gomza I. The Winter of Our Discontent: Emotions and Contentious Politics in Ukraine during Euromaidan / I. Gomza, N. Koval. // National University of Kyiv-Mohyla Academy. – 2015. – №1. – P. 39–62.

населення України. Саме тому поступова гармонізація українського та європейського законодавства, нехай навіть дуже повільна, була прийнятною для населення.

Тим не менш, революція почалась. Як відомо, все почалося з питання підписання Угоди про асоціацію. Згодом список вимог поповнився пунктом про відставку уряду Азарова. Однак, вже 20 січня 2014 року список вимог значно розширився. Частина з них стосувалася виключно нормалізації тогочасних подій: виведення Беркуту, скасування «драконівських» законів 16 січня, звільнення учасників протестів тощо. Інші вимоги були вже реформаторські: повернення до редакції Конституції України 2004 року; реформа виборчого законодавства і закону про ЦВК, призначення нового складу Конституційного суду, Національної ради з питань телебачення та радіомовлення, Рахункової палати з забезпеченням представництва опозиції, утворення Наглядової ради Першого національного каналу з урахуванням представництва громадськості та опозиції. Врешті, як логічний крок, після цього мали б відбутися позачергові парламентські та президентські вибори⁴⁹⁵⁰. Врешті, перший етап еволюції суспільно-політичного руху бере початок саме з Євромайдану, а ідеї за які стояв Євромайдан, були перейняті ним.

Етап виникнення суспільно політичного руху за реформи

Ми можемо говорити про виникнення саме суспільно-політичного руху через ряд причин, які детальніше буде розкрито в наступних розділах. По-перше, діяльність численних організацій та активістів є колективною політичною боротьбою, де один уряд є об'єктом претензій або стороною претензій і вимоги, в разі їх реалізації, зачіпають інтереси щонайменше одного із заявників. Тобто відповідає визначенню політики незгоди. По-друге, в їх діях присутній конфлікт, неформальна природа зв'язків та колективна ідентичність. Тобто відповідає

⁴⁹ Майдан сформував вимоги до влади й відправив групу для консультацій [Електронний ресурс] // Українська правда. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.pravda.com.ua/news/2014/01/20/7010244/>.

⁵⁰ Майдан-2013: хто стоїть, чому і за що? [Електронний ресурс] // Фонд «Демократичні ініціативи». – 2013. – Режим доступу до ресурсу: <https://web.archive.org/web/20160804032618/http://www.dif.org.ua/ua/events/gvkrigkaeths.htm>.

визначенню суспільно-політичного руху за М. Діані. Звісно ж варто зауважити, що всі ці фактори динамічні. Так неформальна природа набуває згодом більшої, але не повної, формальності. По-третє, в парадигмі змішаного європейсько-американського погляду знову ж таки справедливо говорити про цю діяльність саме як про суспільно-політичний рух, адже відповідає наступним пунктами: диференційована, але взаємопов'язана мережа організацій, виробляє значення і формує реальність (колективна ідентичність, фрейми, дискурс), носить політичний та соціальний характер з відповідним впливом на державу та суспільство.

Алексіс Де Токвіль пояснював, що реформи послабили тиск абсолютизму на населення, яке, відчувши свободу почало добиватися ще більших вольностей і це, зрештою, вилилося у французьку революцію⁵¹. Іншими словами, ці реформи наділили населення політичними можливостями. В українському випадку механізм працює в зворотному напрямі, проте зв'язок зберігається. Протягом подій Майдану можна відслідкувати поступове наростання вимог на прикладі ідей наведених вище. Після успішного завершення протестів очікування щодо змін були більшими, ніж на початку, коли вимоги були доволі скромні. На той час структура політичних можливостей була відкритою. Учасники протестів були наділені високим моральним авторитетом і політична еліта не могла ігнорувати цих запитів від суспільства.

Виходячи з логіки структури політичних можливостей можна виснувати, що успіх протестувальників протягом Євромайдану (2013-2014) ще більше укріпив віру учасників у колективну силу. Крім того, важливо відзначити, що політична ситуація кардинально змінилася. Режим лібералізувався, репресії припинилися, авторитарні закони скасовано, політичні еліти заміщено. За такої ситуації, коли чутливість режиму зросла і за умов когнітивного звільнення, сила учасників політики незгоди була перенаправлена у конвенційне русло. Значною мірою це стало можливим завдяки горизонтальній структурі зв'язків учасників

⁵¹ Гомза І. Суспільно-політичні рухи : навчальний посібник/ Гомза Іван. - Київ : НаУКМА, 2018. - С. 129

Євромайдану. Євромайдан відбувся без чітко визначеного лідерства, він був горизонтальним, за словами Ярослава Грицака⁵². Було троє представників політичної опозиційної еліти, але, по-перше, їх було аж троє і це вже була коаліційна ситуація, по-друге, їх не сприймали за лідерів Євромайдану. Таким чином горизонтальна структура лише посилювала відчуття колективної сили, адже всі досягнення революції, і великі, і малі, були результатом дій всіх учасників, а не успішної тактично-стратегічної діяльності певних лідерів. Таким чином, віра в ефективність колективної дії посилюється і це стало початком суспільно-політичного руху за реформи.

Тому, успіх Євромайдану сприймався як неймовірний шанс, але також як і початок великий змін. У 2004 році цей шанс було втрачено, тому, враховуючи досвід минулого, прагнення учасників Майдану були в різних формах інституціоналізовані: партії, громадські організації, неформальні освітні ініціативи, об'єднання, адвокаційні групи тощо. Це був досить стихійний некерований процес, що поступово трансформувався у повноцінний суспільно-політичний рух. Таким чином, можна сказати, що в період активної фази протестів і перший час опісля рух пройшов першу фазу виникнення. Певний час йому ще бракувало організації, але вже виникли розрізнені організації та об'єднання, що були носіями реформаторських поглядів і локомотивом руху. Як висловилися деякі активісти після закінчення Євромайдану: «Євромайдан для реформаторів – триває»⁵³.

Етап Злиття суспільно-політичного руху за реформи

7 березня 2014 року було створено коаліцію громадських активістів, експертів, журналістів та науковців — Реанімаційний пакет реформ (далі РПР), що не була оформлена юридично і носила, швидше, неформальний характер. Ще через рік

⁵² Ярослав Грицак про те, чому Євромайдан переміг і чи варто очікувати нової революції [Електронний ресурс] // Український католицький університет. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <https://ucu.edu.ua/news/yaroslav-grytsak-pro-te-chomu-yevromaidan-peremig-i-chy-varto-ochikuvaty-novoyi-revolutsiyi/>.

⁵³ П'ЯТА РІЧНИЦЯ РЕАНІМАЦІЙНОГО ПАКЕТУ РЕФОРМ: ДОСЯГНЕННЯ ТА ВИКЛИКИ [Електронний ресурс] // Центр демократії та верховенства прав. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://cedem.org.ua/news/rpr-5-rokiv/>.

коаліція вже починає позиціонувати себе як об'єднання громадських організацій, а не окремих осіб. Таким чином, рух набирає організованості. РПР виступає своєрідним лідером. Учасники руху починають розробляти колективну стратегію успіху — Дорожню карту реформ (далі ДКР)⁵⁴.

Через призму фрейм-аналізу цей процес є нічим іншим як поєднанням рамоквих інтерпретацій (frame bridging). Коаліція стала майданчиком через який відбулося об'єднання розрізнених активістів, експертів, згодом організацій та цілих рухів (антикорупційний рух, наприклад). Формат співпраці (РПР), сама назва коаліції, мета її діяльності («мета, завдання і цінності РПР — це підтримка та просування реформ...»⁵⁵) та основний документ — все це свідчить про виникнення нової «домінантної рамки» (master frame). Це реформаторська рамка, що поєднала раніш структурно непок'єднані фрейми щодо таких різних питань як медичної, антикорупційної, судової, виборчої, екологічної, освітньої реформ або молодіжної політики і політики національної пам'яті. Носіями цих фреймів були окремі організації, мережі організацій та активістів, а подекуди й рухи.

Так, наприклад, громадський рух ЧЕСНО був започаткований ще у 2011 році як коаліція 12 організацій. Рух спрямовує зусилля на моніторинг діяльності політиків, висвітлення їх біографій і прагне стимулювати прозорість, підзвітність та відкритість представників влади. Згодом була започаткована ініціатива «ЧЕСНО. Фільтруй суд». На волонтерських засадах учасники руху збирають інформацію щодо судді та кандидата в судді⁵⁶.

Громадянська мережа ОПОРА заснована ще у 2005 році активно спрямовує зусилля на вирішення проблем у виборчому законодавстві України, бере активну участь в спостереженні за виборами, привертає увагу до роботи ЦВК. Крім того веде діяльність і в інших напрямках.

⁵⁴ Про нас [Електронний ресурс] // Реанімаційний пакет реформ – Режим доступу до ресурсу: <https://rpr.org.ua/about-us/>.

⁵⁵ Там само

⁵⁶ Історія руху ЧЕСНО [Електронний ресурс] // ЧЕСНО – Режим доступу до ресурсу: https://www.chesno.org/background_chesno/.

Антикорупційний рух теж бере свій початок ще до початку Євромайдану. У 2012 році починає діяти громадська організація Transparency International Україна (до того вона діяла в дещо іншому форматі під іншою назвою). Того року Віталій Шабунін заснував ГО «Рух протидії корупції». Обидві організації працюють над виявленням корупційних схем, запобіганням корупції і формуванням культури несприйняття корупції в суспільстві. Крім того у 2012 році було запущено спільний проект УА:Першого та «Громадського телебачення» — Слідство.Інфо, що спеціалізується на розслідуванні корупційних об'єктів⁵⁷.

З 2013 року БФ «Пацієнти України» веде адвокаційну діяльність щодо доступу пацієнтів до лікування.

Національно-патріотичний напрям існує вже десятиліттями, а «Пласт» — національна скаутська організація України, більше 100 років.

Всього, в межах РПР було утворено 19 груп, кожна з яких представляє певний напрямок реформ і складається з представників певних профільних організацій⁵⁸. Завдяки формату коаліції ці 19 напрямків було поєднано в межах одного домінантного фрейму.

Протягом 2014-2017 років з'явилося чимало нових організацій, кожна з яких працювала в своєму напрямку, і також однак інтегрувалася в реформаторський рух.

Серед таких організацій: «Разом проти корупції», «Антикорупційний штаб», «Фундація DEJURE», Dozorro (мережа громадських організацій), Центр Економічної Стратегії, Український кризовий медіа-центр, Prometheus, Центр «Нова Європа», Українська академія лідерства, Нова країна, Будуємо Україну разом та багато інших.

⁵⁷ Хто в Україні очолює антикорупційний рух? Перелік найбільших антикорупційних проектів [Електронний ресурс] // Українська Енергетика. — 2017. — Режим доступу до ресурсу: <https://ua-energy.org/uk/posts/khto-v-ukraini-ocholiuie-antykoriupsiinyi-rukhn-perelik-naibilshykh-antykoriupsiinykh-proektiv>.

⁵⁸ Групи РПР [Електронний ресурс] // Реанімаційний пакет реформ — Режим доступу до ресурсу: <https://rpr.org.ua/groups-rpr/>.

Не всі з них напряду увійшли в коаліцію РПР, однак всі з них увійшли в мережу і доклали зусиль до зведення «залізної клітки лібералізму». Невдоволення та очікування щодо реформування країни, виплекані протягом років, нарешті стали сфокусованими та узгодженими в організаційному та ідеологічному сенсах.

Безперечно можна говорити, що цьому сприяла відкрита структура політичних можливостей. 17 жовтня 2014 року, 8 політичних партій підписали меморандум про підтримку ДКР (ВО «Батьківщина», «Блок Петра Порошенка», «Народний фронт», «Самопоміч», «Радикальна партія Олега Ляшка», а також ВО «Свобода», «Громадянська позиція», «Сила людей»)⁵⁹.

У Додатку 2 продемонстровано мережу організаторів акцій протягом 2014-2019 років. Для цього було проаналізовано 23 акції, організатором чи співорганізатором яких виступав РПР від 2014 до 2019 року. Це всі акції, які були опубліковані на сторінці РПР у Facebook. Таким чином, з цієї мережі можна виокремити декілька підмереж чи то рухів: рух проти тютюнопаління, рух за права людини, екологічний рух, рух за реформу медицини, національно-патріотична мережа. Як видно, ці підмережі мало перетинаються між собою в аспекті організації акцій. Об'єднавчим актором, платформою для взаємодії виступає РПР, тобто мережевим суб'єктом. Таким чином, це егоцентрична мережа.

3.2. Дискурс-аналіз залізної клітки лібералізму сформованої рухом

Одним із головних досягнень цього руху стало те, що в постмайданний період у суспільно-політичному дискурсі країни було встановлено консенсус щодо того, чи мусить Україна бути демократичною країною і щодо необхідності боротися з корупцією⁶⁰. Пол Д'Аньєрі твердить, що цього консенсусу досягнуто

⁵⁹ Про нас [Електронний ресурс] // Реанімаційний пакет реформ – Режим доступу до ресурсу: <https://rpr.org.ua/about-us/>.

⁶⁰ D'anieri P. Establishing Ukraine's Fourth Republic: Reform after Revolution / Paul D'anieri // Beyond the Euromaidan: Comparative Perspectives on Advancing Reform in Ukraine / Paul D'anieri. – Stanford: Stanford University Press, 2016. – P. 5.

між трьома основними агентами змін у країні: держава, громадянське суспільство і зовнішні гравці. Ці три агенти — це ті ж самі акцептор, медіатор та донор відповідно. Відповідно до моделі «кошика для сміття» таку ситуацію можна назвати можливістю вибору, адже визначена проблема — корупція, визначено шляхи її подолання, віднайдено консенсус між стейкхолдерами. Насправді ж, попри консенсус, реформи впроваджувалися зі скрипом. На практиці це означало, що дуже часто нові реформаторські закони запускалися лише частково. В підсумку виходить, що публічно державні діячі підтримували реформи, не могли відмовитися від їх імплементації, але в дійсності намагалися гальмувати їх впровадження.

Для дискурс-аналізу було обрано стратегічний документ Реанімаційного пакету реформ «Дорожня карта реформ за 2017 рік», а також вказані на сайті мета, завдання і цінності РПР.

Вузловим знаком в дискурсі суспільно-політичного руху був знак «європейська українська держава». Саме навколо цього знаку формувалася структура всіх інших значень. Моментами дискурсу (характеризують вузлову точку) є наступні значення: незалежна, демократична, сильна та авторитетна, заможне суспільство, рівні можливості для громадян, верховенство права⁶¹. Відповідно до цього формується Дорожня карта реформ, через яку стає ще зрозуміліше, що мається на увазі під словами «успішна українська держава» та іншими⁶².

1) Конституціоналізм. Верховенство права, баланс гілок влади, парламентсько-президентська республіка, незалежний Конституційний Суд України

2) Судова система. Вплив громадськості на конкурс та оцінювання суддів через Громадську раду. Очищення й оновлення суддівського корпусу. Вищий антикорупційний суд. Суд присяжних.

⁶¹ Про нас [Електронний ресурс] // Реанімаційний пакет реформ – Режим доступу до ресурсу: <https://rpr.org.ua/about-us/>.

⁶² Дорожня карта реформ – Київ: Реанімаційний пакет реформ, 2016. – 72 с.

3) Органи правопорядку. Державне бюро розслідувань. Ефективні та прозорі механізми конкурсного відбору на посади в ДБР. Демілітаризація охорони публічного порядку. Незалежні реформовані органи прокуратури.

4) Антикорупція. Система антикорупційних органів (НАБУ, САП, НАЗК, Вищий антикорупційний суд). Прозорість та підзвітність державних діячів та органів влади (Prozorro, е-декларування тощо.)

5) Місцеве самоврядування. Децентралізація, перерозподіл повноважень та ресурсів. Збереження унітаризму. Принцип субсидіарності.

Всього в документі присутні 23 напрямки реформ. «Європейськість» посідає визначне місце в структурі дискурсу – це основний момент дискурсу. У Дорожній карті реформ за 2016-2017 рік 46 разів вживаються слова з коренем «європ» і 4 рази аббревіатура ЄС. З них 8 разів вживаються у формулюваннях «європейські стандарти», крім того вживаються формулювання: європейська якість, європейські норми, європейські практики, європейський рівень. Кожна з реформ, про яку йде мова в документі, певною мірою співвідноситься з європейськістю. Ця європейськість напряду відноситься з успішністю і відображається в цілях. Європейськість, як успішність, є мірилом та орієнтиром.

Наприклад:

- В реформі виборчого законодавства «чинне виборче законодавство далеко не в повній мірі враховує рекомендації ОБСЄ/БДПЛ, Венеційської комісії та найкращі європейські практики»⁶³.

- В реформі децентралізацій «перейти до європейської формули податку на нерухомість»⁶⁴.

- В реформі органів правопорядку 1) «документ [Закон «Про Національну поліцію»] відзначено Радою Європи, як детальний і комплексний...»; 2) «реформування органів прокуратури залишається одним із невиконаних зобов'язань України перед Радою Європи»⁶⁵.

⁶³ Там само, с. 19

⁶⁴ Там само, с. 16

⁶⁵ Там само, с. 21

- В молодіжній політиці «Запровадити принципи Європейської хартії участі молоді в національній молодіжній політиці»⁶⁶.
- В напрямку розвитку електронної демократії «завершити втілення зобов'язань Плану дій у рамках ініціатив Open Government Partnership та Open Parliament»⁶⁷.
- В реформі наукової сфери «затвердити процедуру вступу до Консорціуму Європейської дослідницької інфраструктури (ERIC) та надати згоду на обов'язковість для України міжнародного договору»⁶⁸.
- В сфері Охорони Здоров'я: 1) ратифікація Конвенції про захист прав і гідності людини щодо застосування біології та медицини; 2) підписати Угоду про оцінювання відповідності та прийнятність промислових товарів (АСАА) з ЄС⁶⁹.
- В реформі енергетичного сектору: 1) гармонізувати рамкове законодавство у сфері енергоефективності з європейськими стандартами: встановити державні цілі підвищення енергоефективності економіки та визначити інструменти для їх досягнення (Директива 2012/27/ЄС); 2) переглянути програму інтеграції Об'єднаної енергосистеми України в європейські мережі ENTSO-E з метою синхронізації цього процесу з моментом запуску нового ринку електроенергії»⁷⁰.
- В реформі фінансового сектору «забезпечити вільний рух капіталу з країнами Європейського Союзу та Організації економічного співробітництва і розвитку»⁷¹.

Таким чином, результати дискурс-аналізу показують, що залізна клітка лібералізму отримала вигляд «залізної клітки європейськості». Це означає, що різні європейські і західні інституції отримують значний вплив на акцепторів в

⁶⁶ Там само, с. 56

⁶⁷ Там само, с. 66

⁶⁸ Там само, с. 52

⁶⁹ Там само, с. 46

⁷⁰ Там само, с. 36-37

⁷¹ Там само, с. 33

Україні, а останні вже не можуть ігнорувати публічного запиту від суспільно-політичного руху – медіатора.

3.3 Колективна ідентичність руху

Об'єднання американського та європейського підходів до розуміння СПР передбачає, що рух є мережею з певною структурою, в рамках якої організації будують колективну ідентичність.

Реформування країни лежить в основі колективної ідентичності. Такі слова як «реформи» та «зміни» супроводжують всю діяльність руху. Власне варто почати з того, що РПР — це Реанімаційний пакет **реформ**. Ядро колективної ідентичності формується навколо РПР, як майданчика та фізичного уособлення ідеї реформування. Та головне, що РПР це поєднання всіх прагнень до реформ в один потік, в один порядок денний. Основний документ — Дорожня карта **реформ**. Важливий освітній проект, що допомагає поповнювати ряди реформаторів — Відкритий університет **реформ**. З вісімнадцяти регіональних коаліцій, що входять в мережу руху, одинадцять містять слово **реформа** у своїй назві⁷².

Слово «зміни» є не менш вживаним. Існує чимало ініціатив представників організацій громадянського суспільства, що вживають це слово у своїх назвах: Вільна академія змін, Комунікація змін, Спільнота державотворення Dozmin, Мінзмін, Змінотворці, Нетворкінг змінотворців, Центр прав людини ZMINA, Дім змін тощо. Всі з них більшою чи меншою мірою входять у «мережу реформаторів». Однак, найцікавішою є ініціатива «Нетворкінг змінотворців». Це відтворювана в часі й однакова за форматом зустріч численних осіб, які визнають себе частиною руху за реформи. Це один з найкращих проявів колективної ідентичності притаманній мережі суспільно-політичного руху. Його організатори: колишній працівник РПР Віктор Артеменко, Павло Бондаренко (працював радником Уляни Супрун у Міністерстві охорони здоров'я), виконавча

⁷² Коаліції [Електронний ресурс] // Реанімаційний пакет реформ – Режим доступу до ресурсу: <https://regional.rpr.org.ua/coalition/>.

директорка ГО «Фундація DEJURE» Ірина Шиба, Владислав Грезев (засновник LobbyX — агенції з підбору кадрів у реформаторські команди)⁷³. Усі вони входять в мережу руху за реформи. Власне сама мережа значно ширша, ніж кількість безпосередніх членів різних громадських організацій. Сюди входять люди і з державного сектора, медіа, бізнесу, науки й культури тощо⁷⁴.

Згодом схожі події почали ширитися іншими містами України: у Львові, Одесі, Сумах, Вінниці, Мелітополі, Луцьку⁷⁵⁷⁶⁷⁷⁷⁸.

3.4. Реанімаційний пакет реформ як мережевий суб'єкт: етап бюрократизації

В межах свого дослідження Т. Малінік, Д.Б Тіндалл та М. Діані демонструють, що рівень центральності організації в мережі позитивно впливає на висвітлення діяльності відповідної організації в медіа⁷⁹. В нашому випадку не стоїть завданням визначити місце певної організації в мережі. Натомість, висновки авторів корисні для розуміння феномену РПР, який був вузлом для більш ніж 80 організацій і, відповідно, можна припустити, мав найбільший рівень центральності в мережі. Більше того, РПР зміг налагодити зв'язки із громадськими організаціями у 18 містах України (великих і малих, обласних центрах і периферійних населених пунктах). В кожному з цих міст була створена

⁷³ Рихліцький В. Місце зустрічі змінотворців [Електронний ресурс] / Володимир Рихліцький // theukrainians. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://theukrainians.org/mistse-zminotvortsiv/>.

⁷⁴ Змінотворці [Електронний ресурс] // Facebook – Режим доступу до ресурсу: <https://www.facebook.com/zminotvortsiv/>.

⁷⁵ Нетворкінг Змінотворців у Львові [Електронний ресурс] // list.in.ua. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://bit.ly/3g46aeV>.

⁷⁶ НЕТВОРКІНГ ЗМІНОТВОРЦІВ. ODESA NETWORKING: CHANGE MAKERS VOL 2 [Електронний ресурс] // 7 Телеканал. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <http://7kanal.com.ua/2018/07/networking-zminotvortsiv-odesa-networking-change-makers-vol-2/>.

⁷⁷ Тіщенко Д. Хто відвідує зустрічі змінотворців у Сумах? [Електронний ресурс] / Дмитро Тіщенко // ЦУКР. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://cukr.city/people/2019/networking/>.

⁷⁸ У Вінниці вдруге влаштують зустріч змінотворців “Networking: Change Makers” [Електронний ресурс] // Вежа. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://vezha.ua/u-vinnytsi-vdruge-vlashtuyut-zustrich-zminotvortsiv-networking-shange-makers/>.

⁷⁹ Malinick T. E. Network centrality and social movement media coverage: A two-mode network analytic approach / T. E. Malinick, T. Tindall, M. Diani. // Social NetworksSocial Networks. – 2013. – №35. – С. 148–158.

коаліція на зразок РПР, що також представляє близько 10-20 організацій. Таким чином, РПР виступає в ролі мережевого суб'єкта, послуговуючись термінами М. Кастельса.

Будучи таким мережевим суб'єктом РПР вдалось побудувати організаційну мережу. Це одне з найскладніших завдань для суспільних ініціатив, що залучають велику кількість учасників-організацій та людей. На шляху побудови організаційних мереж виникають труднощі. Проблема полягає в тому, що кожен учасник матиме власну думку про те, як виглядає мережа і як вона працює, обмежуючи об'єктивне розуміння мережі в цілому. Часто ті, хто залучені до мережі, визнають, що вона або не функціонує так, як потрібно, або що його потенціал не реалізується повністю, вони, можливо, не відчують себе здатними ініціювати кроки для перевірки якості та функціонування відносин. «Деякі з проблем можуть бути пов'язані з відсутністю адекватної фінансової підтримки для забезпечення адміністративної інфраструктури для мережі». Всі ці труднощі взяв на себе РПР. Однак, варто зауважити, що насправді до 2019 року РПР діяв як неформальне об'єднання. Міжнародні організації та уряди країн надавали кошти на його функціонування, проте адмініструванням цих коштів займалася ГО «Центр демократії та верховенства права». Важливо, однак, те, що десятки організацій створили коаліцію (хай навіть неформальну). В результаті, саме РПР, як уособлення цієї коаліції, зміг залучити кошти, побудувати інфраструктуру для мережі і, врешті, повноцінну організаційну мережу. Жодна організація не була спроможна досягти таких результатів.

Цей процес побудови організаційної мережі відповідає третьому етапу СПР — бюрократизації. Його відлік можна розпочинати з 2015 року, коли коаліція РПР почала позиціонувати себе як об'єднання організацій, а не окремих експертів. Що більш важливо, тоді ж координаційна Рада ухвалила Хартію РПР, «де визначені функції Зборів, Ради РПР та Секретаріату та загальні правила, що регулюють діяльність платформи та внутрішні відносини і управління між

учасниками коаліції»⁸⁰. У 2016 було затверджено місію Секретаріату РПР та правила формування робочих груп.

Всього рух об'єднав близько 83 громадські організації безпосередньо через членство в коаліції РПР та 169 організацій з різних міст України через членство в партнерських коаліціях⁸¹. Крім того, сюди варто зарахувати десятки організацій та ініціатив, що не є членами цих коаліцій, проте входять в мережу руху, як продемонстровано у Додатку 1.

За час діяльності рух налагодив співпрацю із більш, ніж 50 міжнародними партнерами (інституціями, організаціями, дипломатичними місіями)⁸². До основних донорів входять: Шведська агенція з міжнародного розвитку (SIDA), Європейський Союз (European Commission), USAID, UNITER, Pact, Міжнародний фонд «Відродження», Посольство Чеської Республіки в Україні, Посольство Федеративної Республіки Німеччина в Україні, Програма розвитку ООН, Мережа Омідьяра (Omidyar Network). Усі ці інституції та організації фінансово підтримували діяльність РПР⁸³. Це ті донори, що фінансово та ідейно підтримували діяльність руху. До іншої групи впливових акторів-донорів можна віднести тих, кого було ідентифіковано протягом дискур-аналізу: ОБСЄ/БДПЛ, Венеційська комісія, Рада Європи, Консорціум Європейської дослідницької інфраструктури (ERIC), європейська мережа ENTSO-E, Організація економічного співробітництва і розвитку. Вплив цих донорів переважно ідейний та авторитетний. Реформи розглядаються через призму європейськості, тобто порівнюються зі стандартами європейськими і прагнуть їх досягнути, а в цьому процесі шукають схвалення від цих донорів.

⁸⁰ Про нас [Електронний ресурс] // Реанімаційний пакет реформ – Режим доступу до ресурсу: <https://rpr.org.ua/about-us/>.

⁸¹ #ТворитиЗміни: історії успіху регіональних об'єднань активістів [Електронний ресурс] // Реанімаційний пакет реформ. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://regional.rpr.org.ua/success-stories/tvorytyzminy-istorii-uspikhu-rehional-nykh-ob-iednan-aktyvistiv/>.

⁸² РПР Брошура [Електронний ресурс] // Реанімаційний пакет реформ. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://rpr.org.ua/wp-content/uploads/2015/11/Informatsijna-broshura-RPR.pdf>

⁸³ Річні звіти [Електронний ресурс] // Реанімаційний пакет реформ. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://rpr.org.ua/richni-zvity/>.

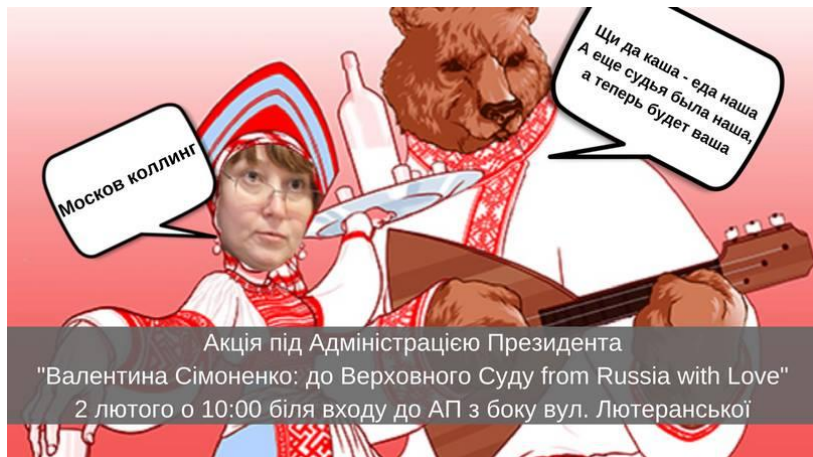
На цьому етапі рух вже мав добре налагоджені зв'язки з представниками уряду та депутатами парламенту. Різноманітні акції та мітинги регулярно проводилися, однак великої ваги набули інші формати взаємодії з політичною елітою. РППР же залишався платформою для координації всіх дій учасників руху, як протестних, так і адвокаційних. Під протестними діями маються на увазі мітинги, акції протесту, публічні вистави та інше. Під адвокаційними діями маються на увазі прес-брифінги, зустрічі з депутатами чи послами, відвідування нарад в уряді тощо.

3.5 Суспільно-політичний рух за реформи як медіатор в політико-інституційних відносинах

2014 рік після втечі Януковича був часом, який потребував реанімаційних дій. Від 2014 року до 2019 рух проводили численні акції. Зокрема, в роботі було проаналізовано 23 акції влаштованих Реанімаційним пакетом реформ власними силами або в партнерстві з іншими організаціями-учасниками руху. Можна сказати, що в основному вони носили символічний характер. Про такий характер і їх формат вистави свідчать назви заходів, титульні зображення та кількість учасників (не перевищувала 1000 учасників крім деяких випадків). Відповідно до моделі політичної медіації це означало, що в цілому політичний режим підтримував рух та його ідеї. Наступний перелік не є вичерпним, а слугує лиш прикладом:

- Акція: суддя Сімоненко: до Верховного Суду from Russia with Love — 16 відвідали і 75 зацікавлені⁸⁴.

⁸⁴ Акція: суддя Сімоненко: до Верховного Суду from Russia with Love [Електронний ресурс] // Реанімаційний Пакет Реформ - РППР. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.facebook.com/events/1061576880648776/>.

- Марш нечесті у мантиях — 73 відвідали і 375 зацікавлені⁸⁵.

- Акція: Пам'ятник жертвам медичного популізму — 70 відвідали і 273 зацікавлені⁸⁶.

⁸⁵ Марш нечесті у мантиях [Електронний ресурс] // Реанімаційний Пакет Реформ. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.facebook.com/events/1317053278420362/>.

⁸⁶ Акція: Пам'ятник жертвам медичного популізму [Електронний ресурс] // Реанімаційний пакет реформ. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.facebook.com/events/311099835980776/>.

- Активісти — не мішені! — 63 відвідали і 327 зацікавлені⁸⁷.

- Децентралізаційний вертеп: не водить козу — прийміть закони — 45 відвідали і 136 зацікавлені⁸⁸.

- Акція: Доброчесність у смітник? — 17 відвідали і 32 зацікавлені⁸⁹.

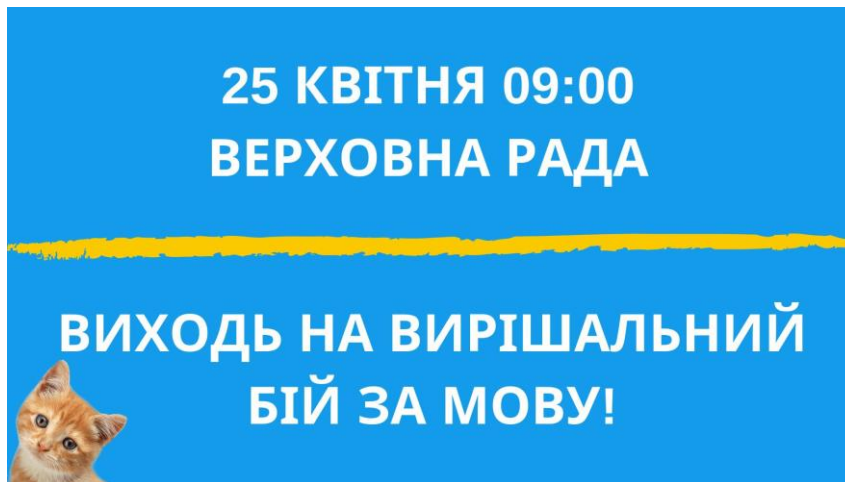

⁸⁷ Активісти — не мішені! [Електронний ресурс] // Реанімаційний пакет реформ. — 2018. — Режим доступу до ресурсу: <https://www.facebook.com/events/178263676142835/>.

⁸⁸ Децентралізаційний вертеп: не водить козу — прийміть закони [Електронний ресурс] // Реанімаційний пакет реформ. — 2017. — Режим доступу до ресурсу: <https://www.facebook.com/events/436838613314577/>.

⁸⁹ Акція: Доброчесність у смітник? [Електронний ресурс] // Реанімаційний пакет реформ. — 2016. — Режим доступу до ресурсу: <https://www.facebook.com/events/559252637605351/>.

- Акція на підтримку закону Про державну мову 5670-д — більше 1 000 відвідали і більше 4 000 зацікавлені⁹⁰.

Крім того, що політичний режим підтримував рух, можна сказати, ідеї руху ще й були в політичному порядку денному. Назви акцій присвячені медичній та судовій реформам, децентралізації і закону про мову свідчать, що усі ці питання вже входили у порядок денний. Ці два фактори суттєво підвищили впливовість руху, згідно з моделлю політичної медіації. Крім того, відповідно до сприятливого сценарію моделі, деякі з учасників руху зайняли різні позиції в системі влади, деяких інших можна віднести до так званих професіоналів з визначеною місією, чий ідеї значною мірою співпадають з ідеями руху. Наприклад, система електронних публічних закупівель «ProZorro» була розроблена Міністерством економіки в особі Максима Нефьодова у співпраці з ГО «Transparency International Україна» (організація-учасниця руху)⁹¹. Також можна говорити про хороші взаємини руху й Уляни Супрун⁹², Анатолій Ткачук, директор ГО «Інститут громадянського суспільства» був радником Володимира

⁹⁰ Акція на підтримку закону Про державну мову 5670-д [Електронний ресурс] // Реанімаційний пакет реформ. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.facebook.com/events/312816306057978/>.

⁹¹ «Трансперенсі Інтернешнл Україна» передала ProZorro базу даних, яка «зменшує поле корупції» [Електронний ресурс] // Радіо Свобода. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-prozorro-donory-baza/30043176.html>.

⁹² Експерти РПР закликають народних депутатів призначити Уляну Супрун главою МОЗ [Електронний ресурс] // Реанімаційний пакет реформ. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://rpr.org.ua/news/eksperty-rpr-zaklykayut-narodnyh-deputativ-pryznachyty-ulyanu-suprun-hlavoyu-moz/>.

Гройсмана⁹³. Окремо варто вказати про заснування Громадської ради доброчесності, яка перевіряє та аналізує інформацію щодо кандидата на посаду судді⁹⁴.

За таких умов рух повинен сконцентрувати свою увагу і зусилля над тим, щоб втримати ці питання на порядку денному, вплинути на зміст кінцевих рішень та забезпечити достатню підтримку цих рішень. Потрібно враховувати, що певні пропозиції та ідеї рухів мають властивість викривлюватися в політичному процесі прийняття рішень. Відповідно, одних лише акцій недостатньо і рух повинен використовувати найбільш ефективні стратегії і тактики у відповідному контексті. За таких умов рух почав виконувати роль медіатора в комунікації донора та акцептора.

Протягом років президентства Януковича представники громадянського суспільства підготували десятки пропозицій і готових законопроектів. Вони стосувалися фактично усіх сфер: реформа прокуратури, судової системи, медицини, управління, держслужби, створення антикорупційних органів тощо. Однак, тільки з 2014 року дійсно з'явилася можливість їх застосувати на практиці.

Роль медіатора полягала в тому, що представники руху не створювали повністю нових пропозицій. Переважно організації, яких можна зачислити до руху, співпрацювали з міжнародними інституціями. Співпраця полягає в тому, що останні надають фінансування та пропозиції щодо впровадження певних реформ. Громадські організації ж забезпечують адвокацію, розробку проектів рішень, акції в підтримку певного рішення, інформаційний супровід, зустрічі з посадовими особами, проведення громадських слухань та консультацій. Що не менш важливо, представники руху (медіатор) звертаються також і до міжнародних організацій, послів та політиків (тобто до донорів) з проханням

⁹³ Закон «Про співробітництво територіальних громад» дає можливість громадам об'єднувати свої зусилля там, де не вдавалося вирішити проблему самотійно [Електронний ресурс] // Децентралізація – Режим доступу до ресурсу: <https://decentralization.gov.ua/admin/articles/108.html>.

⁹⁴ Закон України «Про судоустрій і статус суддів» [Електронний ресурс] // Громадська рада доброчесності – Режим доступу до ресурсу: <https://grd.gov.ua/>.

чинити тиск і переконуючи, що реформи в країні необхідні. Кінцевим об'єктом цих зусиль (акцептором) є держава та її інституції. Роль медіатора полягає у цій двосторонній комунікації, але не виключає прямої комунікації між донором та акцептором, а лиш згладжує цей процес.

В своїй діяльності медіатор використовував такі інструменти: прес-брифінги, сніданки з послами, форуми, обговорення тощо. Вони спрямовані на комунікацію з донорами та акцепторами. Таким чином, рух в ролі медіатора використовує різноманітні інструменти для того, щоб вплинути на інституції, щоб здійснити соціальні зміни.

Взаємодію між донорами, медіаторами та акцепторами протягом 2014-2019 років також описують як «сендвіч реформ». Рух за реформи «здійснював наполегливий тиск знизу, тоді як донори чинили тиск на колишню адміністрацію зверху»⁹⁵. Так, наприклад, рух наполягав на створенні ряду антикорупційних органів⁹⁶. В той же час Міжнародний валютний фонд поставив питання про створення Антикорупційного бюро як передумову для подальшої співпраці⁹⁷. ЄС вимагав створення антикорупційної прокуратури для скасування візового режиму⁹⁸. При цьому, румунський Національний антикорупційний директорат виявився, по суті, донором для створення українських антикорупційних органів⁹⁹.

⁹⁵ Держава та громадянське суспільство після виборів 2019 року [Електронний ресурс] // Together. Європейський простір. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: https://euprostir.org.ua/resources/146603?fbclid=IwAR34A6ZBZ0YT_x_2qqtPUFumjMed3LJbjlLGM64kPl-w-G1QtuhEJqR3vDM8.

⁹⁶ На які реформи вплинув РПР за 5 років? [Електронний ресурс] // Реанімаційний пакет реформ. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://rpr.org.ua/news/na-yaki-reformy-vplynuv-rpr-za-5-rokiv/>.

⁹⁷ МВФ вимагає від України створення Антикорупційного бюро [Електронний ресурс] // Корреспондент.net. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: <https://ua.korrespondent.net/ukraine/3413907-mvf-vymahaie-vid-ukrainy-stvorennia-antykoruptsiinoho-buiro>.

⁹⁸ Клімкін: вимога про антикорупційну прокуратуру - ключова для скасування віз [Електронний ресурс] // Європейська правда. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2015/10/20/7039719/>.

⁹⁹ Лемєнов О. Як врятувати антикорупційну реформу в Україні (базуючись на досвіді Румунії)? [Електронний ресурс] / О. Лемєнов, Є. Крапивін, І. Шибя // Центр економічної стратегії. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://statewatch.org.ua/wp-content/uploads/2019/10/YAk-vriatuvaty-antykoruptsiynu-reformu-v-Ukraini-bazuiuchys-na-dosvidi-Rumunii.pdf>.

Протягом 2014-2019 років РПР провів 190 різноманітних публічних заходів, з яких 23 були публічними акціями протесту. Близько в половині цих заходів РПР був єдиним організатором. Більше 40 заходів це були дипломатичні сніданки щодо втілення пріоритетних реформ (участь в них брали посли та представники різних країн). В заходах брали участь як донори, так і акцептори. Часто це були заходи виключно для учасників руху. Ряд заходів мав виключно освітнє спрямування. Тим не менш, навіть такі освітні ініціативи РПР як Відкритий університет реформ та деякі інші виконували важливу функцію — вербування нових членів руху, підвищення компетентності і відтворення колективної ідентичності¹⁰⁰.

Знову ж таки, «Prozorro» слугує чудовим прикладом взаємодії донора, медіатора та акцептора. Донорами проекту виступали Німецьке товариство міжнародного співробітництва (GIZ) та Антикорупційна ініціатива ЄС. «Transparency International Україна» була організацією-адміністратором та координатором проекту. Кінцевим акцептором стало Міністерство економічного розвитку України.

Крім заходів РПР підготував 357 заяв протягом 2014-2018 рр., 74 порядки денних (один з інструментів адвокації у вигляді документа з переліком питань для розгляду Парламентом), 74 огляди роботи Парламенту¹⁰¹. Згідно зі звітом за 2015 рік РПР провів 106 прес-заходів.

За моделлю «кошик для сміття» рух актуалізує проблеми, відшукує та виводить назовні найбільш придатні рішення і переконує представників влади прийняти ці рішення. Взаємодію руху з владою можна розуміти й інакше: рух ставить владу у таке становище, в якому вона змушена прийняти відповідні рішення або ж не може категорично відмовитися від прийняття певного рішення. Таку ситуацію можна назвати «залізною кліткою лібералізму».

¹⁰⁰ Відкритий університет реформ [Електронний ресурс] // Центр демократії та верховенства прав – Режим доступу до ресурсу: <https://cedem.org.ua/direction-gromadyanske-suspilstvo/vidkrytyj-universytet-reform/>.

¹⁰¹ Брошура про діяльність РПР за 2014-2018 рр. [Електронний ресурс] // Реанімаційний пакет реформ. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://rpr.org.ua/about-us/>.

Результати діяльності руху

151 закон ухвалив Парламент України до травня 2019 року з тих, яких добивався СПР¹⁰². За оцінкою Реанімаційного пакету реформ, рухові вдалось «впровадити більше 40 реформ за 18 напрямками»¹⁰³. Також 32 нормативно-правових акти було прийнято в семи містах України за результатами діяльності місцевих громадських коаліцій-партнерів РПР¹⁰⁴. Ще десятки дрібніших рішень та поправок було прийнято внаслідок їх діяльності. Наприклад, одна лиш коаліція в Кропивницьку (Рада Експертів) добила прийняття 30 нормативно-правових актів¹⁰⁵. В інших 11 коаліціях також є свої досягнення, ще не пораховані.

Проте вище було встановлено, що реформи та зміни гальмуються, попри консенсус щодо необхідності їх досягнення. Їх не згортали, не скасовували, але затягували процес імплементації. Про це свідчить індекс моніторингу реформ – в цілому нижче середнього показника і щороку зменшувався¹⁰⁶. Крім того від

¹⁰² Законопроекти, що супроводжуються РПР [Електронний ресурс] // Реанімаційний пакет реформ – Режим доступу до ресурсу: <https://rpr.org.ua/draft-laws/?draft-laws-phases=uhvaleno&groups-rpr=0&rpr-part=0&s=.h>

¹⁰³ На які реформи вплинув РПР за 5 років? [Електронний ресурс] // Реанімаційний пакет реформ. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://rpr.org.ua/news/na-yaki-reformy-vplynuv-rpr-za-5-rokiv/>.

¹⁰⁴ #ТворитиЗміни: історії успіху регіональних об'єднань активістів [Електронний ресурс] // Реанімаційний пакет реформ. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://regional.rpr.org.ua/success-stories/tvorytyzminy-istorii-uspikhu-rehional-nykh-ob-iednan-aktyvistiv/>.

¹⁰⁵ Нормативно-правові акти прийняті органами місцевого самоврядування Кропивницьчини в рамках Дорожньої карти реформ РЕ [Електронний ресурс] // Коаліція громадських організацій "Рада експертів" – Режим доступу до ресурсу: <https://bit.ly/2WpIPgZ>.

¹⁰⁶ iMoPe в графіках [Електронний ресурс] // VoxUkraine. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://bit.ly/2TryDI4>.

2014 року є ряд публікацій в пресі та від аналітичних центрів, що описують саме «гальмування» реформ¹⁰⁷¹⁰⁸¹⁰⁹¹¹⁰¹¹¹¹¹²¹¹³.

Так, наприклад, рух добивався прийняття виборчого законодавства та ряду антикорупційних законів.

В першому випадку рух роками добивався прийняття нового Виборчого кодексу з відкритими списками. У 2017 році закон було прийнято в першому читанні. В цілому його було прийнято в останні дні роботи Верховної ради у 2019 році. При тому, закон мав би увійти в дію з 2023 року.¹¹⁴

Щодо антикорупційного напрямку, то початок було закладено зі створенням Національного антикорупційного бюро України (НАБУ) та Спеціалізованої антикорупційної прокуратури у 2015 році¹¹⁵¹¹⁶. Однак в роботі НАБУ перешкоди виникають через заборону прослуховувань. Крім того, з 2015 справ переданих до суду було винесено вирок лише щодо 31¹¹⁷. У 2016 запущена діяльність

¹⁰⁷ Гальмування освітньої реформи: очевидні ознаки та причини [Електронний ресурс] // Аналітичний центр "Обсерваторія демократії" – Режим доступу до ресурсу: <https://bit.ly/36rkEAZ>.

¹⁰⁸ В Україні реформи гальмують ті, для кого питання влади стоїть вище за національні інтереси - британські фахівці [Електронний ресурс] // УНІАН. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.unian.ua/politics/2221894-v-ukrajini-reformi-galmuyut-ti-dlya-kogo-pitannya-vladi-stojit-vische-natsionalnih-interesiv-britanski-fahivtsi.html>.

¹⁰⁹ Марциновський А. Рік гальмування реформ. Що змінив 2017-й на шляху України до ЄС [Електронний ресурс] / Анатолій Марциновський // Європейська правда. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2017/12/28/7075565/>.

¹¹⁰ Зміни – неминучі? Як працюють та де гальмують реформи в медицині [Електронний ресурс] // VoxUkraine. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://voxukraine.org/uk/zmini-neminuchi-yak-pratsyuyut-ta-de-galmuyut-reformi-v-meditcini/>.

¹¹¹ Рибаків Д. Чому гальмують реформи в медицині? [Електронний ресурс] / Дмитро Рибаків // LB.ua. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: https://ukr.lb.ua/blog/dmytro_rybakov/366516_chomu_galmuyut_reformi_meditcini.html.

¹¹² Пекар В. Чому реформи в Україні гальмують? [Електронний ресурс] / Валерій Пекар // Українська правда. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.pravda.com.ua/articles/2015/02/12/7058346/>.

¹¹³ Влада гальмує створення Національного антикорупційного бюро - експерти [Електронний ресурс] // Українська правда. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.pravda.com.ua/news/2014/12/17/7052334/>.

¹¹⁴ Міланова Я. Рада ухвалила Виборчий кодекс із відкритими списками [Електронний ресурс] / Яна Міланова // Українська правда. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.pravda.com.ua/news/2019/07/11/7220614/>.

¹¹⁵ МВФ вимагає від України створення Антикорупційного бюро [Електронний ресурс] // Корреспондент.net. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: <https://ua.korrespondent.net/ukraine/3413907-mvf-vymahaie-vid-ukrainy-stvorennia-antykoruptsiinoho-buiro>.

¹¹⁶ Клімкін: вимога про антикорупційну прокуратуру - ключова для скасування віз [Електронний ресурс] // Європейська правда. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2015/10/20/7039719/>.

¹¹⁷ Ржеутська Л. Які органи в Україні борються з корупцією? Які органи в Україні борються з корупцією [Електронний ресурс] / Л. Ржеутська, А. Сафаров // DW. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://bit.ly/2M0fD96>.

Національного агентства з питань запобігання корупції, проте працює неефективно; Державне бюро розслідувань створене у 2018. Вищий антикорупційний суд України почав працювати з вересня 2019 року. Таким чином, лише у 2019 році було завершено процес формування системи антикорупційних органів України, що відповідно й вилилось у незначну ефективність їх діяльності, а до НАЗК вже виникають претензії.

3.6. Згортання суспільно-політичного руху за реформи

РПР трансформується в громадську спілку «Коаліція Реанімаційний Пакет Реформ» 08 травня 2019 року і ця подія ознаменувє початок етапу згортання СПР за реформи¹¹⁸¹¹⁹. Її засновниками виступили 25 організацій з числа колишніх повних членів коаліції. Таким чином наступив етап неспроможності більше підтримувати таку кількість акторів. В результаті від'єдналося більше 50 організацій. З того моменту РПР вже не може бути загальним майданчиком для руху, простором взаємодії та вироблення значень для руху. РПР перестає бути неформальним об'єднанням організацій. Таким чином порушується друга умова для визначення руху згідно з М. Діані — природа зв'язків повинна носити швидше неформальний характер. Це не означає, що в один момент рух перестав існувати, адже та кількість людей, що були прихильниками руху ними й залишились. Однак, видозміна РПР послабила рух. Наступні події, президентські та парламентські вибори, пришвидшили згортання руху.

Є чотири основні причини згортання рухів. СПР за реформи відчув на собі змішаний вплив двох із них у відповідній послідовності.

1) Фракціонування. Попри те, що рух досягнув чималих успіхів, він все ж таки не справився з організаційною напругою, що накопичується з часом, а

¹¹⁸ РПР трансформується в громадську спілку «Коаліція Реанімаційний Пакет Реформ» [Електронний ресурс] // Детектор Медіа. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://detector.media/community/article/166798/2019-04-24-rpr-transformuetsya-v-gromadsku-spilku-koalitsiya-reanimatsiinii-paket-reform/>.

¹¹⁹ П'ЯТА РІЧНИЦЯ РЕАНІМАЦІЙНОГО ПАКЕТУ РЕФОРМ: ДОСЯГНЕННЯ ТА ВИКЛИКИ [Електронний ресурс] // Центр демократії та верховенства прав. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://cedem.org.ua/news/rpr-5-rokiv/>.

особливо внаслідок досягнення певних успіхів. Як було описано в теоретичній частині, успіх сприяв швидкому зростанню руху, водночас і зростало організаційне напруження. Серед учасників руху виділялася фракція тих, хто формував його ядро. Відповідно, з'явилася фракція аутсайдерів на периферії. В результаті, лише 25 організацій утворили нову спілку.

2) Кооптація — 10 експертів та лідерів коаліції РПР стали народними депутатами, крім того, частина штатних працівників руху перейшла працювати в штаби політичних партій¹²⁰.

Крім цих двох факторів, важливу роль відіграло закриття структури політичних можливостей. Це відбувалося поступово і ще до виборів у 2019 році зафіксували найповільніший темп реформ за попередні 5 років¹²¹. Після виборів був короткий час очікування щодо подальших дій влади. Однак, РПР не вдалося побудувати таку ж комунікацію з новою владою, як із попередньою. Крім того, на той час РПР було значно меншим об'єднання. Рух був дезінтегрований. Остаточною, хоча й символічною, датою згортання руху можна назвати 3 жовтня 2019 року. Того дня почалися масові акції протесту «Ні капітуляції», що ознаменували перехід до нової структури фрейму у суспільстві і, відповідно, до нового дискурсу. РПР в тому ж дусі, але м'яко висловив свою позицію у вигляді застережень президенту від «пасток» у переговорах щодо миру на Донбасі¹²². Колишні учасники руху, а тепер депутати від партії «Голос», теж прийняли на озброєння відповідні значення руху¹²³. Врешті, колишні представники правлячої еліти, Петро Порошенко та його соратники, опинилися в одному таборі з

¹²⁰ 10 експертів Коаліції РПР стали народними депутатами [Електронний ресурс] // Реанімаційний пакет реформ. — 2019. — Режим доступу до ресурсу: <https://rpr.org.ua/news/10-ekspertiv-koalitsii-rpr-staly-narodnymy-deputatamy/>.

¹²¹ iMoPe в графіках [Електронний ресурс] // VoxUkraine. — 2017. — Режим доступу до ресурсу: <https://bit.ly/2TryDI4>.

¹²² «Коаліція РПР» застерігає президента від «пасток» у переговорах щодо миру на Донбасі [Електронний ресурс] // Детектор Медіа. — 2019. — Режим доступу до ресурсу: <https://detector.media/infospace/article/171605/2019-10-16-koalitsiya-rpr-zasterigae-prezidenta-vid-pastok-u-peregovorakh-shchodo-miru-na-donbasi/>.

¹²³ Чорна С. Віче: «Ні капітуляції!» [Електронний ресурс] / Світлана Чорна // Голос України. — 2019. — Режим доступу до ресурсу: <http://www.golos.com.ua/article/325090>.

учасниками руху «Ні капітуляції». Це дуже важливий момент, для розуміння того, як помінялася картина. Відбулися наступні зміни:

- дискурс (не за реформи, а проти «капітуляції»)
- змінився репертуар (масові акції протесту, замість невеликих акцій протесту і мирної комунікації з владою)
- конфігурація суб'єктів протесту — громадські організації, що були членами руху за реформи, народні депутати вихідці з цього руху, народні депутати, що раніш самі ж були об'єктом руху за реформи
- об'єкт — новообрана влада: Президент Володимир Зеленський та партія «Слуга народу»

3.7. Послаблення ролі медіатора й виникнення нової політичної мережі

Із згортанням руху відбувається й послаблення ролі медіатора. Цьому є кілька пояснень.

По-перше, громадянське суспільство стало менш організованим. Заснування спілки значно послабило позиції РПР та цілого руху за реформи. Першочергово через втрату репрезентативності. 25 організацій значно менше відображають інтереси суспільства. Таким чином, розрізнені представники громадянського суспільства вкупі формують слабкого неорганізованого медіатора.

По-друге, з приходом нової влади роль медіатора загалом значно зменшилася. Влада намагалася обійтися без медіатора в принципі, прикладом чому є «пряма комунікація Президента з народом»¹²⁴. За цим підходом команда нового президента намагалась обійтися без посередництва медіа й будь-яких представників народу у вигляді громадських організацій.

В парадигмі моделі політичної медіації рух, якщо політичний режим став менше підтримувати рух та його ідеї, то необхідно застосовувати більш напористі стратегії і піднімати ціну неспівпраці влади з рухом. Однак

¹²⁴ Братущак О. ДЕ ЗЕ? «Прямі комунікації» Зеленського в соцмережах поки програються традиційним медіа [Електронний ресурс] / Олексій Братущак // Інститут масової інформації. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://imi.org.ua/monitorings/de-ze-priamo-komunikatsiyi-zelenskogo-v-sotsmerezah-poky-prograyut-tradytsijnym-media-i30269>.

послаблення руху стало на заваді цьому. «Пряма комунікація» ж обмежує важелі впливу на владу.

Крім того, є ще одна причина послаблення ролі медіатора. Чимало активістів були налаштовані проти теперішнього Президента ще до його обрання. Наразі це відображається в недовірі влади до ОГС і небажанні йти на діалог — тобто ОГС мають менше можливості виконувати роль медіатора.

Врешті, особливістю реорганізованої політичної системи стало те, що «Слуга народу» отримала більшість у Парламентів (більше 226 місць). За такої ситуації, значно зменшується потреба вести перемовини з іншими силами. Ті депутати, що вийшли із мережі руху за реформи могли стати посередниками між медіатором та акцептором. Однак, через таку ситуацію їх вплив невеликий. Так само налагоджені зв'язки співпраці з колишнім президентом Петром Порошенком та його фракцією не дають особливої користі.

Спочатку, коли Олексій Гончарук сформував уряд в серпні 2019 року, певний доступ до представників влади все ще був, однак згодом Руслан Рябошапка (входив у групу РПР з антикорупційної реформи), Зоряна Скалецька (входила у групу РПР з медичної реформа), Оксана Маркарова (очолювала Міністерство фінансів за уряду В. Гройсмана) були звільнені зі своїх посад. Максима Нефьодова та Олександра Стародубцева (очолював Національне агентство України з питань державної служби) теж змістили з позицій.

Тобто, організований рух також втратив ще й доступ до політиків, зв'язків, що налагоджувались і працювали всі попередні роки. Натомість, на зміну руху з його організованістю, визначеною колективною ідентичністю і конфліктністю (в якій уряд є однією зі сторін) приходить більш неформальна, менш організована мережа знайомих, колег, активістів без чітко артикульованої колективної ідентичності (однією з причин чого є створення спілки РПР). Конфліктність набула іншого характеру і може бути виражена лозунгом «Ні капітуляції». Тим не менш, наразі не можна сказати чи більшість тих, кого можна віднести до нової політичної мережі, підтримують саме такий конфлікт.

У мережу входять найрізноманітніші представники: представники наукової спільноти, католицької спільноти, бізнесу, мистецтва, армії, волонтерів на Сході України, газет та журналів, адвокатської спільноти тощо. Так, наприклад, про це свідчить аналіз підписантів відкритого листа до Порошенка у січні 2019 року, де вони закликають Президента посприяти виборчій реформі¹²⁵. Реанімаційний пакет реформ та члени коаліції також були серед підписантів. В ширше коло цієї мережі входили ще тоді деякі політики та посадові особи (про яких згадували вище). Згодом список розширився ще рядом депутатів та урядовців після виборів. Так, наприклад, 11 членів експертних груп РПР ввійшли в Парламент або зайняли певні посади в уряді (протримавшись там близько половини року)¹²⁶.

Таким чином, виникає нова політична мережа, в тому сенсі, що туди входять переважно люди, яких не вважають за представників старої політичної еліти, але які вже мають чималий досвід взаємодії з представниками влади і також, дехто з них, був при владі або зараз має певні владні повноваження. Досвід їх політичної участі тривалий у часі, адже мережа почала формуватися ще в середині двохтисячних з участі в Помаранчевій революції, про що писали вище. Значна частина організацій-учасниць руху також працює ще з двохтисячних. Крім того, в більшості, члени нової політичної мережі не входять в мережу теперішньої влади або лиш незначною мірою перетинаються (наприклад, Галина Янченко, яка входила в групу РПР, стала депутаткою від партії «Слуга народу»).

В парадигмі М. Діані це також нова політична мережа з огляду на її характеристики. На відміну від політичних мереж минулого, ця мережа долає класичні суспільні розмежування (кліважі). В мережу входять люди релігійні та нерелігійні; як з міст (великих і малих), так і з селищ; як представники бізнесу з чималим капіталом, так і звичайні працівники, студентство та інші; як люди зі столиці, так і з регіонів — обласних центрів та населених пунктів в областях (див.

¹²⁵ Інтелектуали та моральні авторитети закликали Президента посприяти виборчій реформі [Електронний ресурс] // Українська правда. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://vybory.pravda.com.ua/news/2019/01/28/7149844/>.

¹²⁶ 10 експертів Коаліції РПР стали народними депутатами [Електронний ресурс] // Реанімаційний пакет реформ. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://rpr.org.ua/news/10-ekspertiv-koalitsii-rpr-staly-narodnymy-deputatamy/>.

Додаток 3). Цей висновок виходить з аналізу учасників підписантів згаданого вище листа, нетворкінгу змінотворців, членів регіональних коаліцій РПР, мережі організаторів акцій та заходів суспільно-політичного руху за реформи.

ВИСНОВКИ

Проведення цього дослідження дало змогу досягнути наступних результатів та зробити такі висновки:

1) Визначено, що суспільний рух, це добровільна організована тривала колективна діяльність (кампанія) на підтримку суспільної мети, задля здійснення впливу на структуру чи цінності суспільства. Суспільно-політичні рухи є необхідною складовою модернізації суспільства. В процесі еволюції рухів вони проходять чотири етапи і вдаються до створення коаліцій. Суспільно-політичний рух розглядається як диференційована, але взаємопов'язана мережа організацій. До обов'язкових рис руху можна віднести: спільну колективну ідентичність, обмін ресурсами через неформальні мережі та участь у соціальному конфлікті. У своїй діяльності рухи виробляють значення і, таким чином, формують реальність.

2) Медіатор – це мережевий актор, що є посередником між донором та акцептором. В ролі медіатора може виступати суспільно-політичний рух. Основна функція медіатора – комунікативна дія. Медіатор шукає можливості вирішення певної суспільної проблеми, запозичує їх в донора, співпрацює з донором і намагається донести ці пропозиції до акцептора й переконати його прийняти ці пропозиції. Для цього медіатор вибудовує мережу, в яку часто входять і представники влади. Завдання медіатора – втримувати певне питання на порядку денному й обмежувати кількість доступних альтернатив. Успішність діяльності медіатора залежить від структури політичних можливостей, що відображає відкритість акцептора до впливу медіатора. Організований рух, що спроможний добитися певних результатів, більш ймовірно буде підтримувати відкриту структуру, а фактор когнітивного звільнення буде мотивувати його до подальшої діяльності.

3) Ідентифіковано чотири етапи розвитку руху: виникнення, злиття, бюрократизація, згортання. Перший етап припадає на період Євромайдану. Рік після Євромайдану рух проходив другий етап, злиття: численні представники

організацій, рухів та мереж (спрямованих на реформ в різних напрямках) об'єдналися через неформальну коаліцію «Реанімаційний пакет реформ». Третій етап тривав від 2015 до 2019 року і був найбільш продуктивним. Четвертий етап розпочинається від 8 травня 2019 року, коли Реанімаційний пакет реформ набув статусу юридичної спілки і більшість колишніх членів покинули коаліцію. Крім того, структура політичних можливостей впливала на згуртованість руху. Згодом, коли структура почала закриватися, рух ослабнув, відчуючи меншу спроможність впливати. Таким чином, якщо падає сила, ефективність та спроможність руху, то підвищується відносна вартість перебування в русі (співвідношення витрат до отриманого результату) — врешті, падає також і мотивацію залишатися в межах руху. Це спостерігаємо водночас із зниженням темпів впровадження реформ.

4) Визначено, що рух спромігся сформувати «залізну клітку лібералізму» — риторичний контекст, дискурс. До основних значень дискурсу можна віднести: незалежна, демократична, сильна та авторитетна, заможне суспільство, рівні можливості для громадян, верховенство права. Вони побудові навколо вузлового знаку «успішна українська держава». Структура значень передбачає проведення ряду демократичних реформ, що сформувало риторичний контекст в межах якого уряд змушений був діяти. Центральним елементом, що характеризує цей контекст є «європейськість». Таким чином, значення дискурсу передбачають демократичні проєвропейські реформи. Ці значення утворюють залізну клітку лібералізму. Тобто незалежно від того чи дійсно уряд (акцептор) бажав впроваджувати ці реформи, він підтримував їх публічно. Результатом цього стала ситуація консенсусу за якої донор, медіатор та акцептор погоджуються щодо необхідності проведення реформ, але цей процес гальмується.

5) Встановлено, що Реанімаційний пакет реформ діяв як мережевий суб'єкт і займав центральне місце в мережі — структура мережі руху була егоцентричною. Таким чином коаліція забезпечувала формування колективної ідентичності, репродукцію значень, поєднання рамкових інтерпретацій різних менших рухів та ініціатив. Мережева природа руху дозволила залучити в своє коло також

деяких представників влади. Відповідно це значно посилювало впливовість руху згідно з моделлю політичної медіації. Однак, зважаючи на структуру мережі, єдність руху значною мірою залежала від Реанімаційного пакету реформи. Врешті, скорочення кількості членів РПР після утворення спілки, а також значні зміни в політичній розстановці (вибори) підірвали силу і впливовість руху.

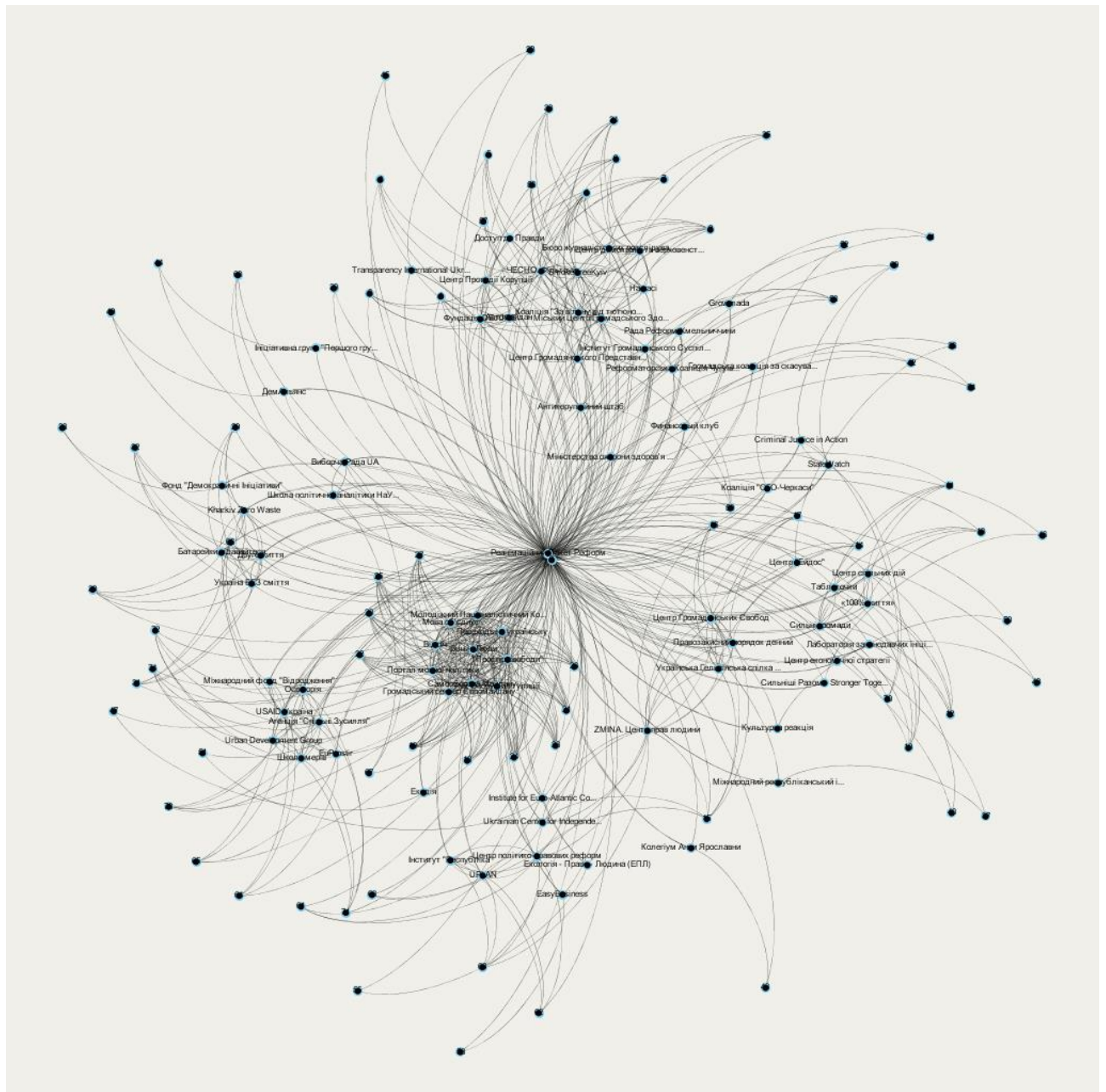
6) З'ясовано, що діяльність руху вилилася у більше сотні прийнятих законів. Деякі реформи впроваджувалися частково, що підривало їх ефективність. Інші впроваджувалися надто пізно, хоча формально вимог було дотримано. Як було зазначено, рух не був спроможний до кінця реалізувати свої вимоги та згорнув свою діяльність. Попри це, його колишні учасники, що працюють в громадських організаціях або приєдналися до руху «Ні капітуляції», або ввійшли в Парламент чи Уряд, усі вони формують нову політичну мережу. Ця мережа носить менш організований характер, ніж рух, також основними акторами тут виступають окремі особи, а не організації і колективна ідентичність явно не виражена.

7) Визначено, що роль медіатора є важливою для успішного впровадження реформ у країні. Суспільно-політичний рух виконував роль медіатора в політико-інституційних відносинах донора та акцептора щодо реформ в Україні. Його роль полягає в тому, щоб створювати суспільний тиск. Він формується через дискурс таким чином, щоб ті, хто приймають рішення, розуміли, що на кону стоїть питання їх політичного виживання. Таким чином, створюються додаткові стимули для прийняття належних рішень і вибудовується «залізна клітка». Однак, роль медіатора в процесах реформ в Україні зменшилася у 2019 році. Першопричиною цьому є згортання руху. Інші організації громадянського суспільства намагаються виконувати її, та не так успішно. По-друге, після президентських та парламентських виборів 2019 року структура політичних можливостей стала більш закритою. Таким чином, встановлено зв'язок між згортанням руху і послабленням ролі руху як медіатора і ролі медіатора в суспільстві в цілому.

ДОДАТКИ

Додаток 1

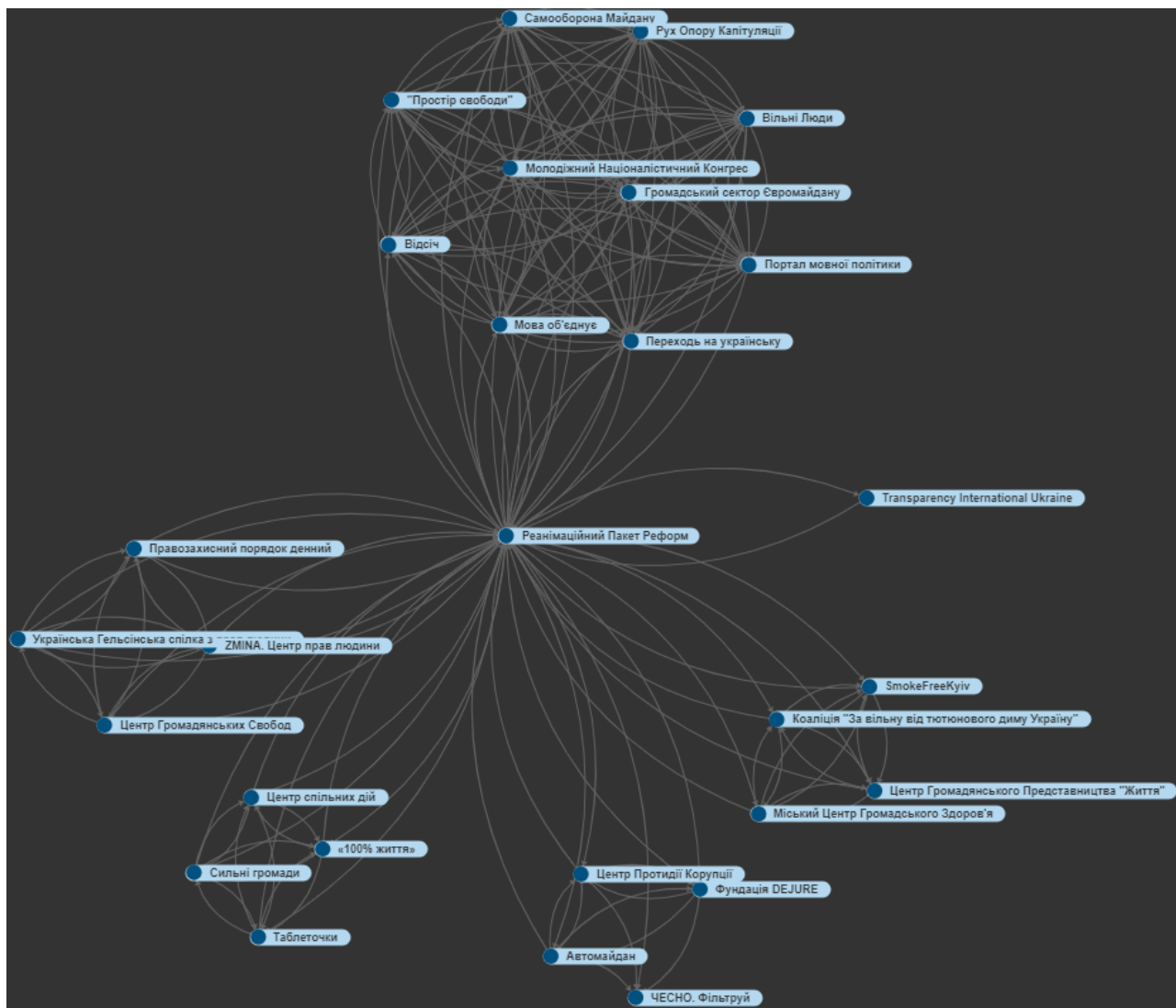
Мережа співорганізаторів публічних заходів, учасником яких був Реанімаційний пакет реформ протягом 2014-2019 років (дані з Facebook-сторінки РПР)¹²⁷.

¹²⁷ Події [Електронний ресурс] // Реанімаційний пакет реформ – Режим доступу до ресурсу: https://www.facebook.com/pg/rpr.ua/events/?ref=page_internal.

Додаток 2

Мережа організацій, що проводили акції протесту спільно з РПП протягом 2014-2019 років (дані з Facebook-сторінки РПП)¹²⁸.

¹²⁸ Там само

Додаток 3

Мапа коаліцій-партнерів Реанімаційного пакету реформ¹²⁹.

¹²⁹ Про нас [Електронний ресурс] // Реанімаційний пакет реформ – Режим доступу до ресурсу: <https://rpr.org.ua/about-us/>.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. #ТворитиЗміни: історії успіху регіональних об'єднань активістів [Електронний ресурс] // Реанімаційний пакет реформ. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://regional.rpr.org.ua/success-stories/tvorytyzminy-istorii-uspikhu-rehional-nykh-ob-iednan-aktyvistiv/>.
2. «Коаліція РПР» застерігає президента від «пасток» у переговорах щодо миру на Донбасі [Електронний ресурс] // Детектор Медіа. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://detector.media/infospace/article/171605/2019-10-16-koalitsiya-rpr-zasterigae-prezidenta-vid-pastok-u-peregovorakh-shchodo-miru-na-donbasi/>.
3. «Трансперенсі Інтернешнл Україна» передала ProZorro базу даних, яка «зменшує поле корупції» [Електронний ресурс] // Радіо Свобода. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-prozorro-donory-baza/30043176.html>.
4. 10 експертів Коаліції РПР стали народними депутатами [Електронний ресурс] // Реанімаційний пакет реформ. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://rpr.org.ua/news/10-ekspertiv-koalitsii-rpr-staly-narodnymy-deputatamy/>.
5. Активісти — не мішені! [Електронний ресурс] // Реанімаційний пакет реформ. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.facebook.com/events/178263676142835/>.
6. Акція на підтримку закону Про державну мову 5670-д [Електронний ресурс] // Реанімаційний пакет реформ. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.facebook.com/events/312816306057978/>.
7. Акція: Добročесність у смітник? [Електронний ресурс] // Реанімаційний пакет реформ. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.facebook.com/events/559252637605351/>.

8. Акція: Пам'ятник жертвам медичного популізму [Електронний ресурс] // Реанімаційний пакет реформ. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.facebook.com/events/311099835980776/>.
9. Акція: суддя Сімоненко: до Верховного Суду from Russia with Love [Електронний ресурс] // Реанімаційний Пакет Реформ - РПР. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.facebook.com/events/1061576880648776/>.
10. Братущак О. ДЕ ЗЕ? «Прямі комунікації» Зеленського в соцмережах поки програються традиційним медіа [Електронний ресурс] / Олексій Братущак // Інститут масової інформації. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://imi.org.ua/monitorings/de-ze-pryami-komunikatsiyi-zelenskogo-v-sotsmerezah-poky-prograyut-tradytsijnym-media-i30269>.
11. Брошура про діяльність РПР за 2014-2018 рр. [Електронний ресурс] // Реанімаційний пакет реформ. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://rpr.org.ua/about-us/>.
12. В Україні реформи гальмують ті, для кого питання влади стоїть вище за національні інтереси - британські фахівці [Електронний ресурс] // УНІАН. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.unian.ua/politics/2221894-v-ukrajini-reformi-galmuyut-ti-dlya-kogo-pitannya-vladi-stojit-vische-natsionalnih-interesiv-britanski-fahivtsi.html>.
13. Відкритий університет реформ [Електронний ресурс] // Центр демократії та верховенства прав – Режим доступу до ресурсу: <https://cedem.org.ua/direction-gromadyanske-suspilstvo/vidkrytyj-universytet-reform/>.
14. Влада гальмує створення Національного антикорупційного бюро - експерти [Електронний ресурс] // Українська правда. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.pravda.com.ua/news/2014/12/17/7052334/>.
15. Гальмування освітньої реформи: очевидні ознаки та причини [Електронний ресурс] // Аналітичний центр "Обсерваторія демократії" – Режим доступу до ресурсу: <https://bit.ly/36rkEAZ>.

16. Гомза І. Каталітична мобілізація радикальних українських націоналістів у добу Другої Польської республіки: вплив структури політичних можливостей. / Іван Гомза. // Україна Модерна. — 2013. — №20. — С. 151 — 170
17. Гомза І. Суспільно-політичні рухи : навчальний посібник/ Гомза Іван. - Київ : НаУКМА, 2018. — 176 с.
18. Групи РПР [Електронний ресурс] // Реанімаційний пакет реформ – Режим доступу до ресурсу: <https://rpr.org.ua/groups-rpr/>.
19. Держава та громадянське суспільство після виборів 2019 року [Електронний ресурс] // Together. Європейський простір. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: https://euprostir.org.ua/resources/146603?fbclid=IwAR34A6ZBZ0YTx_2qqtPUFumjMed3LJbjILGM64kPI-w-G1QtuhEJqR3vDM8.
20. Децентралізаційний вертеп: не водить козу – прийміть закони [Електронний ресурс] // Реанімаційний пакет реформ. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.facebook.com/events/436838613314577/>.
21. Дорожня карта реформ – Київ: Реанімаційний пакет реформ, 2016. – 72 с.
22. Експерти РПР закликають народних депутатів призначити Уляну Супрун главою МОЗ [Електронний ресурс] // Реанімаційний пакет реформ. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://rpr.org.ua/news/eksperty-rpr-zaklykayut-narodnyh-deputativ-pryznachyty-ulyanu-suprun-hlavoyu-moz/>.
23. Закон «Про співробітництво територіальних громад» дає можливість громадам об'єднувати свої зусилля там, де не вдавалося вирішити проблему самостійно [Електронний ресурс] // Децентралізація – Режим доступу до ресурсу: <https://decentralization.gov.ua/admin/articles/108.html>.
24. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» [Електронний ресурс] // Громадська рада доброчесності – Режим доступу до ресурсу: <https://grd.gov.ua/>.

25. Законопроекти, що супроводжуються РПР [Електронний ресурс] // Реанімаційний пакет реформ – Режим доступу до ресурсу: <https://rpr.org.ua/draft-laws/?draft-laws-phases=uhvaleno&groups-rpr=0&rpr-part=0&s=.h>
26. Зміни – неминучі? Як працюють та де гальмують реформи в медицині [Електронний ресурс] // VoxUkraine. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://voxukraine.org/uk/zmini-neminuchi-yak-pratsyuyut-ta-de-galmuyut-reformi-v-meditcini/>.
27. Змінотворці [Електронний ресурс] // Facebook – Режим доступу до ресурсу: <https://www.facebook.com/zminotvortsi/>.
28. iMoPe в графіках [Електронний ресурс] // VoxUkraine. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://bit.ly/2TryDI4>.
29. Інтелектуали та моральні авторитети закликали Президента посприяти виборчій реформі [Електронний ресурс] // Українська правда. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://vybory.pravda.com.ua/news/2019/01/28/7149844/>.
30. Історія руху ЧЕСНО [Електронний ресурс] // ЧЕСНО – Режим доступу до ресурсу: https://www.chesno.org/background_chesno/.
31. Филлипс Л. Д. Дискурс-анализ. Теория и метод / Л. Д. Филлипс, М. В. Йоргенсен. – Харків: Гуманитарный центр, 2008. — С. 336
32. Кастельс М. Галактика Интернет: Размышления об Интернете, бизнесе и обществе / М. Кастельс. — Екатеринбург: У-Фактория, 2004. — 328 с. — (Академический бестселлер).
33. Клімкін: вимога про антикорупційну прокуратуру - ключова для скасування віз [Електронний ресурс] // Європейська правда. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2015/10/20/7039719/>.
34. Клімкін: вимога про антикорупційну прокуратуру - ключова для скасування віз [Електронний ресурс] // Європейська правда. – 2015. –

Режим доступу до ресурсу:

<https://www.eurointegration.com.ua/news/2015/10/20/7039719/>.

35. Коаліції [Електронний ресурс] // Реанімаційний пакет реформ – Режим доступу до ресурсу: <https://regional.rpr.org.ua/coalition/>.
36. Лєменов О. Як врятувати антикорупційну реформу в Україні (базуючись на досвіді Румунії)? [Електронний ресурс] / О. Лєменов, Є. Крапивін, І. Шибя // Центр економічної стратегії. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://statewatch.org.ua/wp-content/uploads/2019/10/YAk-vriatuvaty-antykoruptsiynu-reformu-v-Ukraini-bazuiuchys-na-dosvidi-Rumunii.pdf>.
37. Майдан сформував вимоги до влади й відправив групу для консультацій [Електронний ресурс] // Українська правда. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.pravda.com.ua/news/2014/01/20/7010244/>.
38. Майдан-2013: хто стоїть, чому і за що? [Електронний ресурс] // Фонд «Демократичні ініціативи». – 2013. – Режим доступу до ресурсу: <https://web.archive.org/web/20160804032618/http://www.dif.org.ua/ua/events/gvkrlgkaeths.htm>.
39. Марциновський А. Рік гальмування реформ. Що змінив 2017-й на шляху України до ЄС [Електронний ресурс] / Анатолій Марциновський // Європейська правда. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2017/12/28/7075565/>.
40. Марш нечесті у мантиях [Електронний ресурс] // Реанімаційний Пакет Реформ. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.facebook.com/events/1317053278420362/>.
41. МВФ вимагає від України створення Антикорупційного бюро [Електронний ресурс] // Корреспондент.net. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: <https://ua.korrespondent.net/ukraine/3413907-mvf-vymahaie-vid-ukrainy-stvorennia-antykoruptsiinoho-buiro>.
42. МВФ вимагає від України створення Антикорупційного бюро [Електронний ресурс] // Корреспондент.net. – 2014. – Режим доступу до

ресурсу: <https://ua.korrespondent.net/ukraine/3413907-mvf-vymahaie-vid-ukrainy-stvorennia-antykorupsiinoho-buiro>.

43. Міланова Я. Рада ухвалила Виборчий кодекс із відкритими списками [Електронний ресурс] / Яна Міланова // Українська правда. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.pravda.com.ua/news/2019/07/11/7220614/>.
44. Мінаков М. Рамки пострадянської демодернізації [Електронний ресурс] / Михайло Мінаков // КРИТИКА. – 2013. – Режим доступу до ресурсу: <https://krytyka.com/ua/articles/ramky-postradyanskoyi-demodernizatsiyi?page=3>.
45. На які реформи вплинув РПР за 5 років? [Електронний ресурс] // Реанімаційний пакет реформ. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://rpr.org.ua/news/na-yaki-reformy-vplynuv-rpr-za-5-rokiv/>.
46. Нетворкінг Змінотворців у Львові [Електронний ресурс] // list.in.ua. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://bit.ly/3g46aeV>.
47. НЕТВОРКІНГ ЗМІНОТВОРЦІВ. ODESA NETWORKING: CHANGE MAKERS VOL 2 [Електронний ресурс] // 7 Телеканал. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <http://7kanal.com.ua/2018/07/netvorking-zminotvortsiv-odesa-networking-change-makers-vol-2/>.
48. Нормативно-правові акти прийняті органами місцевого самоврядування Кропивниччини в рамках Дорожньої карти реформ РЕ [Електронний ресурс] // Коаліція громадських організацій "Рада експертів" – Режим доступу до ресурсу: <https://bit.ly/2WpIPgZ>.
49. П'ЯТА РІЧНИЦЯ РЕАНІМАЦІЙНОГО ПАКЕТУ РЕФОРМ: ДОСЯГНЕННЯ ТА ВИКЛИКИ [Електронний ресурс] // Центр демократії та верховенства прав. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://cedem.org.ua/news/rpr-5-rokiv/>.
50. Пекар В. Чому реформи в Україні гальмують? [Електронний ресурс] / Валерій Пекар // Українська правда. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.pravda.com.ua/articles/2015/02/12/7058346/>.

51. Події [Електронний ресурс] // Реанімаційний пакет реформ – Режим доступу до ресурсу: https://www.facebook.com/pg/rpr.ua/events/?ref=page_internal.
52. Про нас [Електронний ресурс] // Реанімаційний пакет реформ – Режим доступу до ресурсу: <https://rpr.org.ua/about-us/>.
53. Про результати голосування у день виборів Президента України 17 січня 2010 року та про прийняте Центральною виборчою комісією рішення за цими результатами [Електронний ресурс] // Законодавство України. – 2010. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001359-10>.
54. Ржеутська Л. Які органи в Україні борються з корупцієюЯкі органи в Україні борються з корупцією [Електронний ресурс] / Л. Ржеутська, А. Сафаров // DW. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://bit.ly/2M0fD96>.
55. Рибakov Д. Чому гальмують реформи в медицині? [Електронний ресурс] / Дмитро Рибakov // LB.ua. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: https://ukr.lb.ua/blog/dmytro_rybakov/366516_chomu_galmuyut_reformi_med_itsini.html.
56. Рихліцький В. Місце зустрічі змінотворців [Електронний ресурс] / Володимир Рихліцький // theukrainians. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://theukrainians.org/mistse-zminotvortsiv/>.
57. Річні звіти [Електронний ресурс] // Реанімаційний пакет реформ. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://rpr.org.ua/richni-zvity/>.
58. РПР Брошура [Електронний ресурс] // Реанімаційний пакет реформ. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://rpr.org.ua/wp-content/uploads/2015/11/Informatsijna-broshura-RPR.pdf>
59. РПР трансформується в громадську спілку «Коаліція Реанімаційний Пакет Реформ» [Електронний ресурс] // Детектор Медіа. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://detector.media/community/article/166798/2019-04-24-rpr-transformuetsya-v-gromadsku-spilku-koalitsiya-reanimatsiinii-paket-reform/>.

60. Тищенко Д. Хто відвідує зустрічі змінотворців у Сумах? [Електронний ресурс] / Дмитро Тищенко // ЦУКР. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://cukr.city/people/2019/networking/>.
61. У Вінниці вдруге влаштують зустріч змінотворців “Networking: Change Makers” [Електронний ресурс] // Вежа. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://vezha.ua/u-vinnytsi-vdruge-vlashtuyut-zustrich-zminotvortsiv-networking-shange-makers/>.
62. Хто в Україні очолює антикорупційний рух? Перелік найбільших антикорупційних проєктів [Електронний ресурс] // Українська Енергетика. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://ua-energy.org/uk/posts/khto-v-ukraini-ocholiuie-antykoriuptsiinyi-ruk-h-perelik-naibilshykh-antykoriuptsiinykh-proektiv>.
63. Чорна С. Віче: «Ні капітуляції!» [Електронний ресурс] / Світлана Чорна // Голос України. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.golos.com.ua/article/325090>.
64. Эйзенштадт Ш. Срывы модернизации / Шмуэль Эйзенштадт. // Неприкосновенный запас. – 2010. – №6.
65. Яковлев, М. В. Дослідження процесів політико-інституційної взаємодії: концептуалізація понять [Текст] / М. В. Яковлев // Наукові записки Національного університету "Києво-Могилянська академія". Політичні науки. – 2008. – Т. 82. – . 69-73.
66. Ярослав Грицак про те, чому Євромайдан переміг і чи варто очікувати нової революції [Електронний ресурс] // Український католицький університет. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <https://ucu.edu.ua/news/yaroslav-grytsak-pro-te-chomu-yevromajdan-peremig-i-chy-varto-ochikuvaty-novoyi-revolutsiyi/>.
67. Amenta E. Political Mediation Model / Amenta. // The Wiley-Blackwell Encyclopedia of Social and Political Movements. – 2013. – P. 1–4.
68. Castells M. A. A Network Theory of Power. / M. A. Castells // International Journal of Communication. — 2011. — №5. — P. 773 — 787.

69. Cohen M. D. A garbage can model of organizational choice / M. D. Cohen, J. G. March, J. P. Olsen. // *Administrative Science Quarterly*. – 1972. – №17. – P. 1–25.v
70. D'anieri P. Establishing Ukraine's Fourth Republic: Reform after Revolution / Paul D'anieri // *Beyond the Euromaidan: Comparative Perspectives on Advancing Reform in Ukraine* / Paul D'anieri. – Stanford: Stanford University Press, 2016. – P. 3-18.
71. Diani M. Simmel to Rokkan and Beyond: Towards a Network Theory of (New) Social Movements / Mario Diani. // *European Journal of Social Theory*. – 2000. – №3. – p. 387–406.
72. Diani M. Social Movements and Networks: Relational Approaches to Collective Action (Comparative Politics) / M. Diani, D. McAdam., 2003. — 369 p.
73. Eisinger P. K. The Conditions of Protest Behavior in American Cities / Peter Eisinger. // *The American Political Science Review*. — 1973. — №67. — P. 11 — 28
74. Frame Alignment Processes, Micromobilization, and Movement Participation / D. A.Snow, E. B. Rochford, S. K. Worden, R. D. Benford. // *American Sociological Association*. – 1986. – №51. – p. 464–481.
75. Gomza I. A. Contentious Politics and Repertoire of Contention in Ukraine: the Case of Euromaidan / Gomza. // *Марістеріум. Політичні студії* – 2014. – №58. – P. 55–61.
76. Gomza I. The Winter of Our Discontent: Emotions and Contentious Politics in Ukraine during EuromaidanThe Winter of Our Discontent: Emotions and Contentious Politics in Ukraine during Euromaidan / I. Gomza, N. Koval. // *National University of Kyiv-Mohyla Academy*. – 2015. – №1. – P. 39–62.
77. Hay C. Constructivist Institutionalism / Colin Hay. // *The Oxford Handbook of Political Institutions*. – 2008.

78. Hopper R. D. The revolutionary process: A frame of reference for the study of revolutionary movements. / Hopper. // *Social Forces*. – 1950. – №28. – p. 270-280.
79. John D. McCarthy. The Trend of Social Movements in America:— Professionalization and Resource Mobilization/ John D. McCarthy, Mayer N. Zald // General Learning Press—1973—P. 1-30.
80. Krinsky J. Formations and Formalisms: Charles Tilly and the Paradox of the Actor / J. Krinsky, A. Mische. // *Annual Review of Sociology*. – 2013. – №39. – P. 1-26.
81. Komorita S. S. Generality and validity of some theories of coalition formation / S. S. Komorita, D. D. Meek. // *Journal of Personality and Social Psychology*. – 1978. – №36(4). – P. 392–404.
82. Kumar K. Modernization [Электронный ресурс] / Krishan Kumar // *Encyclopædia Britannica, inc.*. – 2016. – Режим доступа до ресурсу: <https://www.britannica.com/topic/modernization>.
83. Kuzio T. Oligarchs, the Partial Reform Equilibrium, and the Euromaidan Revolution / Taras Kuzio // *Beyond the Euromaidan: Comparative Perspectives on Advancing Reform in Ukraine* / Taras Kuzio. – Stanford: Stanford University Press, 2016. – P. 181–203.
84. Laclau E. Hegemony and Socialist Strategy: Towards a Radical Democratic Politics / E. Laclau, C. Mouffe. – London: Verso, 2001. – 198 p.
85. Mack R. W. Modernization: Protest and Change.by S. N. Eisenstadt / Raymond Mack. // *American Journal of Sociology*. – 1967. – №73.
86. Malinick T. E. Network centrality and social movement media coverage: A two-mode network analytic approach / T. E. Malinick, T. Tindall, M. Diani. // *Social Networks**Social Networks*. – 2013. – №35. – P. 148–158.
87. McAdam D. Cognitive Liberation / McAdam. // *The Wiley-Blackwell Encyclopedia of Social and Political Movements*. – 2013.
88. McAdam D. Dynamics of Contention / D. McAdam, S. Tarrow, C. Tilly. – Cambridge: Cambridge University Press, 2001.

89. McAdam D. Political Process and the Development of Black Insurgency, 1930-1970 / Doug McAdam. – Chicago: University of Chicago Press, 2010. – 346 p. – (University of Chicago Press).
90. McCarthy J. D. Resource Mobilization and Social Movements: A Partial Theory / J. D. McCarthy, M. N. Zald. // American Journal of Sociology. – 1977. – №82. – P. 1212–1241.
91. Melucci A. Getting Involved: Identity and Mobilization in Social Movements,» International Social Movement Research / Alberto Melucci. // International Social Movement Research. — 1988. — №1. — P. 329 — 348
92. Melucci A. The Process of Collective Identity / Alberto Melucci // Social Movements and Culture / Alberto Melucci. – Minneapolis: University of Minnesota Press, 1995. – P. 41-63.
93. Phillips S. D. Meaning and Structure in Social Movements: Mapping the Network of National Canadian Women's Organizations / Susan Phillips. // Cambridge University Press. — 2009. — №24. — P. 755 — 782.
94. Ritter D. R. The Iron Cage of Liberalism: International Politics and Unarmed Revolutions in the Middle East and North Africa / Ritter. — Oxford: Oxford University Press, 2015. — 273 p.
95. Shaw E. Frame analysis [Электронный ресурс] / Emily Shaw // Encyclopædia Britannica, inc.. – 2013. – Режим доступа до ресурсу: <https://www.britannica.com/topic/frame-analysis>.
96. Tilly C. Popular Contention in Great Britain 1758-1834 / Charles Tilly. – London: Paradigm Publishers, 2005. – 476 p.
97. Turner R. H. Social movement [Электронный ресурс] / R. H. Turner, N. J. Smelser, L. M. Killian // Encyclopædia Britannica, inc.. – 2019. – Режим доступа до ресурсу: <https://www.britannica.com/topic/social-movement>.

АНОТАЦІЯ

Дипломної роботи

Тема: «Громадські коаліції, мережі та суспільно-політичні рухи: боротьба українського суспільства за реформи»

Студент: Мельник Мар'ян Іванович

Рік навчання, факультет: 4 рік навчання, ФСНСТ

Науковий керівник: доцент, кандидат політичних наук, Яковлев М.В.

Рецензент _____

Захищена «____»_____202_ р.

Короткий зміст роботи:

Метою роботи полягає в розкритті ролі та формату участі суспільно-політичних рухів та громадських коаліцій в процесах реформ в Україні. Для цього у роботі розглянуто теоретичні підходи для характеристики процесу взаємодії суспільно-політичного руху та уряду. В ході дослідження було доповнено підхід М. Яковлева до аналізу політико-інституційних відносин. Таким чином, введено концепцію медіатора як посередника між донором та акцептором. Через цю призму проводився аналіз діяльності руху в ході якого було ідентифіковано чотири етапи від його виникнення до згорання. В роботі продемонстровано, що рух, який займає роль медіатора, є ефективним провідником реформ. Невід'ємною характеристикою є мережева природа руху. Реанімаційний пакет реформ був центральним актором цієї мережі і забезпечував її єдність та дієвість. Рухові вдалось побудувати риторичний контекст за якого державні інституції поступово реформувалися в бажаному напрямку. Ряд подій 2019 року призвів до згорання руху та послаблення ролі медіатора в суспільстві. Сили, раніш спрямовані на трансформацію суспільства, були перенаправленні на політичну боротьбу іншого гатунку, як інституціолізовану, так і не

інституціалізовану. Таким чином, робота засвідчує необхідність наявності спроможного медіатора для підтримки стабільного темпу реформ.

Short summary:

The work aims to reveal the role and format of participation of social movements and public coalitions in the reform process in Ukraine. To do this, the paper considers the theoretical approaches to characterize the process of interaction between the social movement and the government. In the research, M. Yakovlev's approach to the analysis of political and institutional relations was supplemented. Thus, the concept of a «mediator» as a mediator between the donor and the acceptor was introduced. Through this prism, the analysis of the activity of the movement was carried out, during which four stages from its origin to decline were identified. The paper demonstrates that the movement, which plays the role of mediator, is an effective driver of reforms. An integral feature is the network nature of a movement. The Reanimation Package of Reforms was a central actor in this network and ensured its unity and effectiveness. The movement managed to build a rhetorical context in which state institutions were gradually reformed in the desired direction. Some events in 2019 led to the decline of the movement and the weakening of the role of the mediator in society. The forces previously aimed at transforming society have been redirected to a different kind of political struggle, both institutionalized and non-institutionalized. Thus, the work demonstrates the need for a capable mediator to maintain a stable pace of reforms.